

# Etnische en economische diversiteit en sociale cohesie

*Een empirische studie naar de effecten van etnische en economische diversiteit in buurten in de Doorwerth (gemeente Renkum).*

Auteur : Mathieu van Bekkum (3379914)  
Begeleider/beoordelaar : Miranda Visser  
Tweede beoordelaar : Anne-Rigt Poortman  
Datum : 2 juli 2010  
Aantal woorden : 16.619

## Inhoudsopgave

<b>1. Inleiding</b> .....	3
<b>2. Achtergrond</b> .....	6
2.1 Theorie .....	6
2.2 Empirisch bewijs .....	8
<b>3. Methodologie</b> .....	13
3.1 Dataverzamelmethode .....	13
3.2 Afhankelijke variabelen .....	13
3.3 Onafhankelijke variabelen .....	15
3.4 Controlevariabelen .....	17
3.5 Data-analyse .....	17
<b>4. Beschrijvende statistieken</b> .....	19
4.1 Algemene beschrijvende statistieken .....	20
4.2 Beschrijvende statistieken per wijk .....	22
4.2.1 Wijk 1 .....	22
4.2.2 Wijk 2 .....	24
4.2.3 Wijk 3 .....	25
4.2.4 Wijk 4 .....	27
4.2.5 Wijk 5 .....	28
4.3 Inter-correlaties .....	30
<b>5. Verklarende statistieken</b> .....	32
5.1 Economische heterogeniteit en sociale cohesie .....	32
5.2 Economische welvaart en sociale cohesie .....	36
5.3 Etnische heterogeniteit en etnische concentratie .....	40
<b>6. Conclusie en discussie</b> .....	44
<b>Literatuur</b> .....	47
<b>Bijlagen</b>	
Bijlage 1; inter-correlaties .....	49
Bijlage 2: Enquête .....	51

## 1. Inleiding

In de loop der jaren is er veel onderzoek gedaan naar etnische, ruimtelijke diversiteit. De ene keer wordt dit in de beleidswereld gezien als een soort wondermiddel dat zal leiden tot hoge sociale cohesie, de andere keer wordt het verschijnsel gezien als een drempel voor sociale cohesie. Verschillende beleidsmakers gaan er van uit dat etnische heterogeniteit, in bijvoorbeeld woonwijken, steden en dorpen, leidt tot een hogere mate van sociale cohesie en vertrouwen onderling (Putnam, 2007: 144). Etnische heterogeniteit houdt het aantal verschillende nationaliteiten in, dat aanwezig is in een bepaalde omgeving. Zij beroepen zich op de theorie van Allport; de contacthypothese. Kort samengevat houdt deze contacthypothese in dat hoe vaker mensen met elkaar omgaan, des te groter zal de sociale cohesie en het onderlinge vertrouwen zijn, zowel intra- als interraciaal (Allport, 1954; Putnam, 2007: 141-144). Aan de andere kant beroepen beleidsmakers zich ook op de 'conflicttheorie' wat inhoudt dat hoe hoger de solidariteit binnen een etniciteit is, hoe lager deze is naar andere nationaliteiten (Putnam, 2007: 144).

In 2007 is de discussie omtrent etnische diversiteit opnieuw opgelaaid. Robert Putnam publiceerde in dat jaar *'E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century'*. Deze studie heeft veel stof doen opwaaien over wat het effect nu is van heterogeniteit op sociale cohesie en vertrouwen en trok de bovenstaande assumpties van beleidsmakers in twijfel. In zijn artikel stelt Robert Putnam dat op het eerste gezicht de contacthypothese verworpen wordt en de conflicttheorie aangenomen wordt, wanneer er gekeken wordt naar mate van heterogeniteit in de wijk/stad vergeleken met het interraciaal vertrouwen. In zijn analyses stelt Putnam dat hoe meer etnische heterogeen de directe leefomgeving van een individu is, des te lager wordt het vertrouwen in mensen van een andere nationaliteit. Echter, bij verdere analyses blijkt dat ook het 'intra-raciaal' vertrouwen minder is naarmate de wijk/stad meer etnisch divers is (Putnam, 2007: 148). Deze bevinding is tegenstrijdig met zowel de contact- als de conflicthypothese en houdt in dat de nabijheid van andere nationaliteiten in de leefomgeving van een individu ook een negatief effect heeft op het vertrouwen wat iemand heeft in zijn/haar eigen etnische groep. De conclusie hieruit is dat groepen die verkeren in een meer etnisch diverse omgeving, zich terugtrekken uit de samenleving en/of sociaal isoleren (Putnam, 2007: 149). Putnam noemt dit verschijnsel: de 'constricttheorie' (Putnam, 2007: 149).

Uit voorgaande studies blijkt dat criminaliteit en armoede voortkomen uit een buurt met een lage sociale cohesie (Tolsma *et al.*, 2009; Lancee en Dronkers, 2008; Putnam, 2007). De vraag is welk mechanisme, of welke mechanisme, ervoor zorgt, of zorgen, dat er sprake is van een lage sociale cohesie in de buurt. In de komende decennia wordt verwacht dat de etnische heterogeniteit in een groot aantal landen zal stijgen. De voornaamste reden hiervan is dat de immigratie verder zal doen

toenemen (Putnam, 2007: 138). Ook voor Nederland geldt dit, in tabel 1 is een prognose van de toename van zowel de Westerse allochtonen als de niet-Westerse allochtonen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) uiteengezet.

Tabel 1: prognose toename allochtonen in Nederland.

	Niet-Westerse allochtonen	Westerse allochtonen
2010	1 833 282	1 496 146
2020	2 163 636	1 627 711
2030	2 482 933	1 754 583
2040	2 754 884	1 878 319
2050	2 978 585	1 998 460

Bron: CBS 2010, geraadpleegd juni 2010

Het is aannemelijk dat samenlevingen door de toenemende immigratie steeds meer etnisch divers worden. Het wetenschappelijke belang van deze studie is het inzicht verschaffen in de effecten van etnische en economische diversiteit op sociale cohesie. Wanneer duidelijk is wat de effecten zijn van de etnische en economische heterogeniteit op sociale cohesie, kunnen er handvatten voor mogelijk beleid aangereikt worden te bevordering van sociale cohesie.

In deze studie staat de volgende onderzoeksvraag centraal: *'wat zijn de effecten van etnische en economische heterogeniteit op sociale cohesie in de buurt?'*. Door middel van een empirisch, kwantitatief onderzoek wordt een reproductie gemaakt van bestaand onderzoek naar dit fenomeen. Echter, eerder uitgevoerde studies kijken naar een geselecteerd groep niet-Westerse allochtone Nederlanders (Antilianen, Surinamers, Marokanen en Turken). Wat dit onderzoek uniek maakt is dat er niet alleen gekeken wordt naar deze grootste groepen allochtone Nederlanders, maar ook naar andere nationaliteiten. Zo worden Westerse allochtone Nederlanders ook meegenomen in dit onderzoek. Een van de redenen hiervan is de steeds groter wordende groep Poolse werkmigranten naar Nederland, wat gezien kan worden als een bedreiging voor werkgelegenheid, door o.a. lagere lonen onder de Poolse werknemers (De Beer, 2007: 4).

Het onderzoek is uitgevoerd in Doorwerth, een dorp in de gemeente Renkum te Gelderland. Doorwerth kent grote verschillen in leeftijd, inkomen en ook nationaliteiten, zij het niet op een grote schaal. Doordat deze verschillen aanwezig zijn, is het interessant om deze verschillen te benadrukken door middel van het creëren van wijken en deze met elkaar te vergelijken.

In dit onderzoek bestaat de sociale cohesie uit een viertal afhankelijke variabelen. Ten eerste wordt er gekeken naar het algemeen vertrouwen dat individuen hebben. Daarnaast wordt er gekeken hoe vaak individuen contact hebben met hun burens in de wijk. Als derde wordt er gekeken naar de

mate waarin men tolerant is naar andere nationaliteiten als de naaste burenen van het individu. En tot slot worden er aan de hand van een zevental stellingen aan de respondent gevraagd hoe deze de sociale cohesie in de wijk zelf ervaart.

De opbouw van deze thesis is als volgt: allereerst zal ingegaan worden op de bestaande kennis. Hieruit zal de stand van zaken omtrent de effecten van etnische en economische heterogeniteit naar voren komen. Daarna zal ingegaan worden op de die zal worden toegepast in dit onderzoek. Vervolgens zullen in hoofdstuk 4 de beschrijvende onderzoeksresultaten uiteen worden gezet, die voort zijn gekomen uit eigen dataverzameling en daaropvolgend zullen de verklarende statistieken aan bod komen. Tot slot wordt ingegaan op de conclusie, de mogelijke beleidsaanbevelingen en de discussie.

## 2. Achtergrond

Uit bovenstaande inleiding komt naar voren dat er een aantal verschillende invalshoeken zijn voor wat betreft de mechanismen die mogelijk contact en daarmee sociale cohesie in buurten ondermijnen. Door deze verschillende invalshoeken zal blijken dat onderzoekers niet op één lijn zitten met de conclusies over etnische en economische heterogeniteit. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op deze verschillende invalshoeken en dit zal de fundering zijn voor de onderzoeksvraag en daarbij horende hypothesen.

### 2.1 Theorie

De oudste hypothese omtrent sociale cohesie en verschillende nationaliteiten is de contacthypothese van Allport (1954). Deze hypothese houdt in dat hoe vaker mensen met elkaar omgaan, des te groter zal de sociale cohesie en het onderlinge vertrouwen zijn, zowel intra- als interraciaal (Allport, 1954; Putnam, 2007: 141-144). Een belangrijk aspect van deze hypothese is dat het gericht is op overbruggend, sociaal kapitaal (Putnam, 2007: 143-144). Deze contacthypothese schrijft een aantal voorwaarden voor: op de eerst plaats moet er sprake zijn van een gelijke status. Er mag geen sprake zijn van een vorm van hiërarchie tussen de leden van het contact. Daarnaast bevordert een samenwerkingsverband en het hebben van gemeenschappelijke doelen het contact en de beeldvorming op een positieve manier tussen de individuen die contact hebben. Tot slot moet er sprake zijn van een mate van neutraliteit tussen beiden; er moet begrip zijn voor verschillen in o.a. wetten, gewoontes en autoriteiten (Allport, 1954). Vanuit deze invalshoek kunnen we verwachten dat burens contact met elkaar hebben. Immers, burens voldoen theoretisch aan de voorwaarde dat er sprake moet zijn van gelijke status, er is geen sprake van een hiërarchische verhouding zoals deze in werkomstandigheden aanwezig zijn. Echter, er zitten wel degelijk verschillen de status van individuen, zoals het inkomen dat iemand geniet, of het opleidingsniveau wat iemand behaalt heeft. Hieruit kan op individueel niveau een beeld gevormd worden wat te bestempelen valt als een ongelijke status. Daarnaast is het de vraag of er voldaan kan worden aan de overige voorwaarden, daar burens niet per se een gezamenlijk doel voor ogen hoeven te hebben, dan wel neutraal tegenover andere gewoontes en wetten staan. De contacthypothese alleen verklaart in eerste instantie niet of etnische of economische diversiteit nu sociale cohesie bevordert of juist ondermijnt. In lijn met de bovengenoemde theorie, wordt door Gijsberts & Dagevos (2007) gesteld dat wanneer er meer etnische minderheden aanwezig zijn in een buurt, des te groter de kans wordt op interetnisch contact en daardoor een hogere mate van sociale cohesie, tot het zogeheten 'omkeerpunt' (Gijsberts & Dagevos, 2007: 808).

De conflicthypothese is de tegenhanger van de contacthypothese en stelt dat wanneer individuen met andere nationaliteiten in nabijheid van elkaar leven, men zich meer richt op de eigen etnische groep (ingroup contact) (Putnam, 2007: 142). De focus ligt hier, tegenovergesteld dan bij de contacthypothese, meer op ingroup contacten, dan outgroup contacten. In lijn met, en een uitbreiding op, de conflicthypothese is het 'homofilie principe' (homophily principle) (Tolsma *et al.*, 2009: 2; West, 2000). Dit principe houdt in dat individuen meer connecties aangaan met andere individuen wanneer zij gelijkenissen hebben met hen zelf. Dit kan toegepast worden op elk individueel karaktereigenschap, zoals: leeftijd, inkomen, opleiding, maar ook etnische groep. Dit principe gaat er van uit dat mensen een meer homogene wijk prefereren omdat de etnische achtergrond hetzelfde is, de sociale status overeenkomstig is en daardoor dezelfde ervaringen kunnen delen.

Heterogeniteit, aan de andere kant, wordt gezien als een drempel voor wat betreft sociale cohesie (Tolsma *et al.*, 2009: 2). Dit impliceert dat, om het even welke, heterogeniteit sociale cohesie in een buurt ondermijnt. Veel onderzoekers sloten zich aan bij deze verwachtingen (zie o.a.: Letki, 2008; Lancee & Dronkers, 2008). Zo stellen Lancee en Dronkers (2008) dat wanneer de sociale context meer etnisch divers is men zich met minder mensen kan identificeren en zal dit resulteren in minder sociale connecties en zal het vertrouwen in de medemens en de sociale cohesie verminderen (Lancee en Dronkers, 2008: 4). Stolle *et al.* (2008) breidt deze verwachting uit met de stelling dat meer heterogeniteit binnen groepen etnische minderheden leidt tot grotere spanningen op het gebied van sociale cohesie (Stolle, *et al.*, 2008). Daarnaast voegt Letki toe dat etnische diversiteit in een buurt een negatieve relatie heeft met de socio-economische status van die buurt (Letki, 2008).

Een vrij nieuwe invalshoek op de invloed van etnische diversiteit en sociale cohesie is de constricthypothese. De grondlegger van deze hypothese is Robert Putnam in zijn studie *E Pluribus Unum* uit 2007. Aanleiding voor dit onderzoek was de assumptie in voorgaande studies tussen bindend en overbruggend sociaal kapitaal. Volgens zowel de contact- als de conflicthypothese is er een wisselwerking tussen bindend en overbruggend sociaal kapitaal. De contacthypothese richt zich voornamelijk het overbruggend sociaal kapitaal, daar waar de conflicthypothese juist uitgaat van bindend sociaal kapitaal. De constricthypothese houdt in dat naarmate de omgeving van een individu meer etnisch divers is, des te lager zal zowel het overbruggend (outgroup) als het bindend (ingroup) sociaal kapitaal afnemen (Putnam, 2007: 144).

Wanneer er gekeken wordt naar de economische diversiteit in buurten, lijkt het dat ook deze vorm van diversiteit een negatieve invloed heeft op sociale cohesie. Zo pleitten Boix & Posner (1998) in hun studie dat economische heterogeniteit gevoelens van onrechtvaardigheid onder de individuen teweegbrengt. Wanneer er sprake is van ongelijke economische situaties, zal er in een buurt minder

sociale cohesie zijn, daar mensen minder vertrouwen hebben in elkaar (Boix & Posner, 1998; Uslaner & Brown, 2005).

Daarnaast voelen mensen met verschillende inkomens weinig gemeenschappelijks met elkaar, daar de verdeling van inkomens van invloed is op de visie van gelijke waarden individuen (Rothstein & Uslaner, 2004). Economische diversiteit stimuleert de competitie over goederen en leidt tot een verminderd vertrouwen tussen individuen; mensen met een hoger inkomen zijn bang dat te verliezen, terwijl mensen met een lager inkomen gevoelens van jaloezie ervaren (Leigh, 2006; Coffé & Geys, 2006). Dit wordt ook wel de competitietheorie genoemd. Wat inhoudt dat vooral laag opgeleiden en armere individuen meer gevaar ervaren van allochtonen en om die reden minder tolerant zijn naar allochtonen (Gijsberts & Dagevos, 2007: 808). Het mechanisme wat hieraan te grondslag ligt is het gevaar dat men ervaart gericht op het afnemen van werkgelegenheid, door goedkopere, buitenlandse arbeidskrachten. Een voorwaarde hiervoor is dat er wel contact moet zijn tussen de autochtone Nederlanders en de allochtone arbeiders (Gijsberts & Dagevos, 2007).

## 2.2 Empirisch bewijs

In de literatuur wordt meer dan eens het onderscheid gemaakt tussen etnische heterogeniteit en economische heterogeniteit. Dit onderscheid houd ik in deze paragraaf aan, omdat blijkt dat ondanks de sterke relatie met etniciteit, economische diversiteit an sich ook een effect heeft op sociale cohesie.

### **Etnische heterogeniteit en sociale cohesie**

De verwachting dat wanneer er meer etnische minderheden aanwezig zijn in een buurt, de sociale cohesie verbeterd wordt in de studie van Gijsberts & Dagevos (2007) bevestigd. Etnische heterogeniteit in een buurt is een goed middel voor interetnisch contact, maar wanneer er 50% of meer van de inwoners van een buurt van een andere etnische groep is dan de autochtone groep, neemt het interetnisch contact af (Gijsberts & Dagevos, 2007: 819, Tolsma *et al.*, 2009: 17). Ook inwoners van een buurt die snel een hoger wordend percentage allochtone inwoners kent, hebben minder interetnisch contact, deels verklaard door de competitietheorie (Gijsberts & Dagevos, 2007: 820). Ook uit andere empirische studies blijkt dat alleen etnische heterogeniteit geen negatieve invloed heeft op algemeen vertrouwen (Hooghe, *et al.*, 2006).

De studie van Lancee en Dronkers uit 2008, echter, geeft een heel ander beeld. Zij stellen in hun onderzoek dat etnische diversiteit het vertrouwen in de buurt en ook de burens negatief beïnvloedt (hieronder valt: de etniciteit van een buurt, de bevolkingsdichtheid en de verschillende nationaliteiten van burens). Maar zelfs dit resultaat is tegenstrijdig, omdat tevens in hun conclusie staat dat het vertrouwen tussen nationaliteiten verbeterd (Lancee en Dronkers, 2008). Een verklaring voor



deze tegenstrijdige bevindingen is het verschil tussen macro- en microsociologie. Wetenschappers die het effect van etnische heterogeniteit op vertrouwen beamen (zoals: Putnam, 2007; Lancee en Dronkers, 2008), proberen dit aan te tonen door op macroniveau te kijken naar de effecten van een etnisch heterogene buurt op alleen vertrouwen. Wetenschappers die het resultaat niet kunnen verifiëren kijken meer naar individuele en buurtkenmerken, microniveau. Ook de afhankelijke variabele is hier van belang. Onderzoekers die het negatieve effect van etnische heterogeniteit vinden, beroepen zich alleen op het vertrouwen dat iemand heeft als afhankelijke variabele en alleen etnische heterogeniteit als onafhankelijke variabele. De studies van o.a. Stolle *et al.*(2008) richten zich ook op meerdere elementen, zoals: vrijwilligerswerk, interetnische beeldvorming en tolerantie.

Lancee en Dronkers (2008) en Stolle *et al.*(2008) stellen in hun studies dat het hebben van burens van een andere etniciteit dan jijzelf, sociale cohesie negatief beïnvloedt, onafhankelijk van de diversiteit in de buurt (Lancee en Dronkers, 2008; Stolle, *et al.*, 2008). Maar, de aanwezigheid van andere nationaliteiten als buurman of buurvrouw hoeft niet per definitie negatief te zijn voor de sociale cohesie; wanneer men omgaat met andere nationaliteiten stimuleert dit, op een positieve manier, de mening van iemand over zijn/haar buurt en burens (Letki, 2008; Stolle, *et al.*, 2008).

Mensen die in het buitenland geboren zijn, zijn minder goed van vertrouwen dan Europese burgers (Hooghe, *et al.*, 2006) en ook wordt dit mechanisme onthuld in de Verenigde Staten en in Canada voor de blanken versus niet-blanken (Stolle, *et al.*, 2008). Daarbij moet opgemerkt worden dat minderheden hetzelfde niveau behouden in vertrouwen, ongeacht de buurt meer etnisch divers is. Blanken trekken zich meer aan van een meer etnisch, diverse omgeving (Stolle, *et al.*, 2008, Lancee & Dronkers, 2008). Volgens hen verklaart dit waarom in de Verenigde Staten de minderheden minder aantrekken van contextuele etnische veranderingen: er was al weinig vertrouwen. Dit is volgens hen te verklaren door de lage socio-economische status van de buurten waarin sprake is van een hoge mate van etnische diversiteit (Stolle, *et al.*, 2008; Letki, 2008).

Samenvattend: er is weinig empirisch bewijs voor de stelling dat etnische diversiteit een negatief effect heeft op sociale cohesie en onderlinge relaties (Letki, 2008; Hooghe, *et al.*, 2006; Gijsberts & Dagevos, 2007). En ook Stolle *et al.* (2008) sluiten zich hierbij aan, zij stellen dat etnische diversiteit een obstakel is voor wat betreft sociale cohesie, mits er niet genoeg onderling contact is (Stolle, *et al.*, 2008). Uit de studies komt niet duidelijk naar voren of het contact met de burens nu verminderd naar mate er meerdere nationaliteiten aanwezig zijn in een wijk. Daarom is de eerste hypothese als volgt:

**H1:** *Des te hoger de mate van etnische heterogeniteit in een buurt, des te lager is de sociale cohesie in diezelfde buurt.*

### **Etnische concentratie en sociale cohesie**

Daar waar alleen etnische heterogeniteit niet van invloed is op de sociale cohesie van een buurt, is het percentage van diverse etnische groepen die woonachtig zijn in een buurt, wel van belang. Met andere woorden: het percentage individuen van een andere etnische groep dat woonachtig is in dezelfde buurt heeft negatieve invloed op de sociale cohesie. Dit blijkt uit de studie van Gijsberts & Dagevos (2007). Er wordt verwacht dat, op basis van het 'omkeerpunt' en de competitietheorie, een snelle toestroom van etnische groepen in een buurt, zal leiden tot verminderd interetnisch contact (Gijsberts & Dagevos, 2007: 808). Dit werd in de studie van Gijsberts en Dagevos (2007) bevestigd: *"Daarnaast zijn snelle veranderingen t.a.v. hogere concentraties etnische minderheden in buurten negatief gecorreleerd met interetnisch contact, maar ook de beeldvorming van deze buurten door autochtone Nederlanders."* (Gijsberts & Dagevos, 2007: 827).

Heterogeniteit is belangrijk voor o.a. integratie en acceptatie, maar 'teveel' etnische groepen in een buurt heeft een averechts effect. Dit blijkt uit de studie van Gijsberts & Dagevos (2007). Wanneer een buurt meer etnisch geconcentreerd is, de 'ingroup'-contacten de boventoon krijgen; de contacten die individuen hebben met hun eigen etnische groep. Daarbij valt het op dat onder de vier grootste etnische groepen in Nederland (Marokkanen, Turken, Antillianen en Surinamers) de eerste generatie meer 'ingroup' contacten heeft dan de tweede generatie (Gijsberts & Dagevos, 2007: 816). Ook voor wat betreft het aanleren van de Nederlandse taal, wordt de verwachting bevestigd. Het aanleren van de Nederlandse taal gaat minder snel in een etnisch geconcentreerde buurt, dan in een gemengde buurt (Gijsberts & Dagevos, 2007: 822). Minder interetnisch contact, een grotere sociale afstand tussen etnische groepen, leidt tot negatieve stereotypering. Hierbij is het voor autochtonen belangrijk hoe de samenstelling van een buurt is, terwijl voor allochtonen opleiding een belangrijke factor is om een negatief beeld te verkrijgen over 'de andere' (Gijsberts & Dagevos, 2007: 828).

Op basis van het omkeerpunt kan gesteld worden dat een te grote groep van één nationaliteit een averechts effect heeft op de beeldvorming van een individu over een andere nationaliteit, slechtere integratie en minder interetnisch contact. Dit zijn in sommige onderzoeken elementen dat samen sociale cohesie vormen (Gijsberts & Dagevos, 2007; Hooghe *et al.*, 2006). Omdat een groter (wordend) percentage van dezelfde etnische groep aanwijzingen zijn voor een lagere sociale cohesie, luidt de tweede hypothese als volgt:

**H2:** *Hoe meer etnische geconcentreerd een buurt is, des te lager de mate van cohesie.*

### **Economische heterogeniteit en sociale cohesie**

In lijn met het homofilie principe wordt verwacht dat een meer economisch heterogene buurt een negatieve invloed heeft op sociale cohesie (Tolsma *et al.*, 2009: 6). Echter, ook voor deze hypothese is er weinig empirisch bewijs. Zo concludeert Leigh (2006) in zijn studie dat er geen empirisch bewijs te vinden is dat ondersteunt dat inkomensongelijke buurten een negatief effect heeft op het vertrouwen dat men in elkaar heeft. Dit geldt ook voor hoger opgeleiden (Tolsma *et al.*, 2009: 16). Ook de studie van Coffé & Geys (2006) geeft aan dat zij in hun studie geen significant verband kunnen aantonen in een aantal Vlaamse gemeenten (Coffé & Geys, 2006).

Omdat contactfrequentie een onderdeel is van de hier gebruikte definitie van sociale cohesie, zal de derde hypothese uitgaan van een negatieve invloed vanuit de inkomensongelijkheid op sociale cohesie. Dit is in lijn met de eerder genoemde competitietheorie en het homofilie principe. De derde hypothese luidt dan als volgt:

**H3:** *Hoe groter het inkomensverschil in een buurt, des te lager zal de mate van sociale cohesie zijn.*

### **Economische welvaart en sociale cohesie**

Op individueel niveau blijkt dat hoe hoger iemands inkomen is, des te lager de contactfrequentie met de burens is, maar des te hoger de tolerantie en het interraciale vertrouwen onderling is (Tolsma *et al.*, 2009: 15). Een andere studie wijst uit dat niet alleen het contact met burens, maar ook het interetnische contact negatief gecorreleerd is aan mate van inkomen en tevens ook leeftijd (Gijsberts & Dagevos, 2007: 818). Merkwaardig is het, wanneer de data wordt geaggregeerd naar buurtniveau. In de studie van Tolsma *et al.* (2009) wordt wel een effect gevonden van de economische welvaart in een buurt op sociale cohesie (Tolsma *et al.*, 2009: 16). Een economisch welvarende buurt is positief gerelateerd aan de interetnische contactfrequentie en onderling vertrouwen. Echter is dit ook, opvallend genoeg, negatief gerelateerd aan tolerantie (Tolsma *et al.*, 2009: 16).

De studie van Leigh (2006) richtte zich op twee niveaus van vertrouwen; lokaal vertrouwen en algemeen vertrouwen. Hij vindt in zijn studie dat het effect van het inkomen in een buurt positief relateert is aan beide vormen van vertrouwen (Leigh, 2006). En ook voor wat betreft de interacties in de buurt geeft Letki (2008) een verklaring: een lage socio-economische status van een buurt is de hoofdfactor van het negatief beïnvloeden van de mening over die buurt, alsmede de interacties in die buurt bepaald (Letki, 2008).

Voor wat betreft de mate van welvarendheid van een buurt, zijn de studies iets meer unaniem dan voorgaande hypothesen. Toch is het nog steeds niet eenduidig. Mijn vierde en tevens laatste hypothese richt zich op de positieve werking van een welvarende buurt en luidt:

**H4:** *Hoe welvarender een buurt is, des te hoger zal de mate van sociale cohesie zijn.*

### 3. Methodologie

In dit hoofdstuk zal ingegaan worden op de dataverzamelmethode. Daarna zullen de definities van de afhankelijke, onafhankelijke en de controlevariabelen aan bod komen. Tevens zal uiteengezet worden hoe deze begrippen geoperationaliseerd zijn in deze kwantitatieve studie. Tot slot zal ingegaan worden op de data-analyse die gebruikt is voor het meten en toetsen van de variabelen.

#### 3.1 Dataverzamelmethode

Dit onderzoek genereert de data zelf door middel van een kwantitatieve dataverzamelmethode. Er is een schriftelijke enquête opgesteld (zie bijlage 2) die naar een aselechte steekproef van 400 inwoners van Doorwerth is gestuurd. Het is bekend dat in het algemeen allochtone Nederlanders minder respons geven aan enquêtes. Omdat in deze studie de respons van allochtone Nederlanders van belang is, is er om bovengenoemd fenomeen te ondervangen een extra steekproef van 100 personen getrokken onder de allochtone inwoners van Doorwerth. Hierin zijn de inwoners uit de eerste steekproef geëlimineerd, om zo alleen unieke respondenten te bereiken.

#### 3.2 Afhankelijke variabelen

Sociale cohesie wordt in deze studie gesplitst in vier afhankelijke variabelen, te weten: contact met burens, tolerantie naar andere nationaliteiten als naaste burens, algemeen vertrouwen en de ervaring van sociale cohesie binnen een wijk. In deze paragraaf zullen deze vier variabelen nader toegelicht worden.

##### **Contact met burens**

De eerste afhankelijke variabele houdt het contact dat de respondent heeft met burens per maand in. Deze vraag is gebaseerd op het onderzoek van Tolsma *et al.* (2009), waarin het contact met de burens één van de vier afhankelijk variabelen zijn die samen sociale cohesie volgens hun definitie vormen. Ik heb ervoor gekozen om het contact met burens per maand te vragen in mijn enquête, omdat dit meer concreet is voor de respondenten dan enquêteren naar een abstracter niveau (zoals contactfrequentie op jaarbasis). Respondenten konden reageren op deze vraag door middel van het zelf invullen van het aantal keren dat zij contact hebben. Deze afhankelijke variabele is op rationiveau gemeten.

##### **Tolerantie naar andere nationaliteiten als naaste burens**

Deze tweede afhankelijke variabele vraagt naar de opinie van respondenten omtrent de tolerantie jegens burens met een andere nationaliteit dan dat van de respondent. Ook deze vraag is gebaseerd op

het onderzoek van Tolsma *et al.* (2009). Respondenten konden kiezen uit vier antwoordmogelijkheid op de vraag: "Hoe zou u reageren wanneer er een buurvrouw / buurman naast u komt wonen met een andere etnische achtergrond dan het uwe?", waarbij 1: Ik ben hier tegenstander van; 2: Ik zal me minder comfortabel voelen dan wanneer er een buurvrouw/buurman naast me woont die dezelfde nationaliteit heeft als ik; 3: Ik zal enige weerstand voelen, maar mijzelf wel comfortabel voelen; 4: Geen enkele weerstand hiertegen. Hoe hoger respondenten scoorden op deze vraag, hoe toleranter respondenten zijn, des te positiever dit is voor de sociale cohesie.

### **Algemeen vertrouwen**

Deze afhankelijke variabele is een dichotome variabele. Respondenten konden op de vraag: "In het algemeen, zou u zeggen dat de meeste mensen te vertrouwen zijn, of dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met mensen?" uit de volgende twee antwoorden kiezen: 1: Mensen zijn te vertrouwen; 2: Men kan niet voorzichtig genoeg zijn in de omgang met mensen. Hierbij gaat op dat hoe lager de score is op deze variabele, des te hoger het algemeen vertrouwen is van de respondent.

### **Score op stellingen van sociale cohesie**

Deze laatste afhankelijke variabele is een construct, bestaande uit zeven enquêtevragen, te weten: (1) Als je in deze buurt woont, heb je het goed getroffen; (2) De mensen in deze buurt blijven hier graag wonen; (3) Ik voel me thuis bij de mensen die in deze buurt wonen; (4) Dit is een buurt waar mensen elkaar willen helpen; (5) Ik ben tevreden over de bevolkingssamenstelling in deze buurt; (6) Ik woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is; (7) Ik zet mij actief in voor de buurt. Respondenten konden antwoorden op een Likert vijf-puntsschaal, waarbij: 1: totaal niet mee eens; 2: niet mee eens; 3: neutraal; 4: mee eens; 5: totaal mee eens. Omdat de stellingen allemaal positief gesteld zijn, geldt dat hoe hoger de score op deze zeven stellingen, hoe hoger de ervaren sociale cohesie in de wijk is. Om verklarende analyses uit te voeren met deze variabele is het van belang dat er een gemiddelde uit de scores berekend wordt. Alvorens dit te doen is er getest voor de interne consistentie van de 7 items over sociale cohesie in de buurt. Deze consistentie is als hoog te bestempelen, Cronbach's  $\alpha = .877$  ( $n = 126$ ). Dit houdt in dat respondenten consistent antwoord hebben gegeven over de 7 stellingen over hun buurt. Derhalve mag aangenomen worden dat de gekozen stellingen een betrouwbaar beeld geven over de meningen van de respondenten over hun buurt en dat een gemiddelde uit de scores berekenen gerechtvaardigd is.

### 3.3 Onafhankelijke variabelen

In deze paragraaf zal ingegaan worden op de definitie en operationalisatie van de onafhankelijke variabelen. Ook de onafhankelijke variabelen zijn vierledig: de etnische heterogeniteit in een wijk, de etnische concentratie in een wijk, de economische heterogeniteit in een wijk en de economische welvaart van een wijk.

#### **Etnische heterogeniteit**

Deze onafhankelijke variabele houdt het aantal verschillende nationaliteiten dat aanwezig is de wijk in. Dit wordt uitgedrukt in een getal, gegenereerd vanuit de formule van de Herfindahl-Hirschmann Index (HHI):

$$H = \sum_{i=1}^N s_i^2$$

In deze formule staat  $s$  voor het percentage delen door 100 van een van de voorkomende nationaliteiten,  $n$  staat in deze studie voor 3. Dit laatste is een tegenslag, daar het niet drie nationaliteiten representeert, maar de groepen: Westerse allochtone Nederlanders, niet-Westerse allochtone Nederlanders en autochtonen. Vanwege de lage respons van allochtone Nederlanders (Westers en niet-Westers), is het niet mogelijk geweest om een adequaat en representatief beeld te verkrijgen over de verschillende nationaliteiten die woonachtig zijn in de wijken van Doorwerth. Daarnaast was een belangrijke oorzaak van deze beslissing de privacygevoeligheid van informatie vanuit de Gemeentelijk Basis Administratie. Hierdoor heb ik noodgedwongen gekozen om de cijfers over de verschillende nationaliteiten aanwezig in Doorwerth te gebruiken van Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) in de publicatie: *Gemeente op maat; gemeente Renkum 2009* (CBS, 2009). Hierin lagen nog eens een tweetal problemen. Het eerste probleem doet zich voor omtrent de weinige verschillen in nationaliteiten die gepresenteerd waren door het CBS. Hierbij kwam nog eens dat de nationaliteiten die beschreven waren, lage percentages hadden, anders dan autochtone Nederlanders. Om die redenen zag ik mijzelf genoodzaakt deze variabelen samen te voegen naar de drie bovenstaande groepen. Het tweede probleem lag bij de wijkindeling van het CBS, deze deelt Doorwerth in tweeën op, terwijl mijn indeling uit vijf wijken bestaat. Hierdoor zag ik geen andere keuze dan mijn wijken samen te voegen en de wijken van het CBS aan te houden. Logischerwijs resulteert dit in informatieverlies, maar nog belangrijker, in problemen bij het analyseren. Hierover wordt uitgebreid uitleg gegeven in hoofdstuk 5 (blz. 39).

De schaal van de HHI loopt van  $1/n$  tot 1; in dit geval van: 0.33 tot 1. Hierbij geldt dat hoe hoger de score op de HHI is hoe homogener de wijk is. In deze studie betekent dat dat wanneer het de

score op de HHI hoger wordt, er een hoger aandeel autochtonen woonachtig zijn in de betreffende wijk.

### **Etnische concentratie**

Etnische concentratie houdt de grootte van een bepaalde groep in. Daar het aantal nationaliteiten bij de etnische heterogeniteit van belang is, gaat de concentratie in op de grootte van de verschillende groepen nationaliteiten. Voor deze onafhankelijke variabele is eveneens, noodgedwongen, gebruik gemaakt van de cijfers die bekend waren bij het CBS (CBS, 2009). Hieruit zijn de percentages overgenomen van de Westerse-allochtone Nederlanders en de niet-Westerse allochtone Nederlanders. Deze percentages zijn verdeeld over de twee wijken.

### **Economische heterogeniteit**

De economische heterogeniteit, ook wel de inkomensverschillen binnen een wijk, wordt gemeten aan de hand van Gini-coëfficiënten. De vereenvoudigde formule voor de Gini-coëfficiënt is:

$$G = 1 - (2 / T) * (\Sigma + 1) / n.$$

Hierbij staat T voor de inkomens van individuen bij elkaar opgeteld en  $\Sigma$  voor het totaal van de cumulatieve inkomens minus de laatste waarde van deze kolom. De score van de Gini-coëfficiënten lopen van 0 tot 1, waarbij er bij 0 sprake is van totale gelijkheid in inkomen en 1 een totale ongelijkheid is van inkomen. De inkomens die gebruikt zijn voor de berekening van de Gini-coëfficiënten per wijk, komen voort uit de enquêtevraag over het jaarlijks besteedbaar inkomen per respondent.

### **Economische welvaart**

De economische welvaart van een wijk is, net als de economische heterogeniteit, berekend op basis van het besteedbaar jaarinkomen van een respondent. Dit is een openvraag in de enquête, waarbij respondenten zelf aan konden geven hoeveel zij op jaarbasis te besteden hebben. Over deze inkomens zijn op wijkniveau de gemiddelden berekend, wat de economische welvaart van een wijk representeert.



### 3.4 Controlevariabelen

In deze paragraaf worden de niet-standaard controle variabelen uiteengezet. Tot de standaard controlevariabelen worden: leeftijd, sekse en opleidingsniveau gerekend. Tot de niet-standaard controlevariabelen behoren: godsdienstigheid, maatschappelijke positie en gezinssamenstelling.

#### **Godsdienstigheid**

Aan de respondenten is gevraagd of zij een geloof aanhangen, en zo ja: welk geloof. Dit was een openvraag voor de respondenten. Gezien de resultaten op deze variabelen, heb ik deze variabele getransformeerd naar een dichotome variabele: 0: niet gelovig; 1: Christelijk. De reden hiervoor is tweeledig. Allereerst kan een dichotome variabele meegenomen worden in een regressieanalyse. Daarnaast hebben respondenten geen ander geloof aangegeven dan het Christelijke.

#### **Maatschappelijke positie**

Deze controlevariabele bestaat uit een zestal mogelijke antwoordmogelijkheden voor de respondenten: 1: Ik heb een deeltijdbaan; 2: Ik heb een voltijdbaan; 3: Ik ben huisman/huisvrouw; 4: Ik heb een uitkering; 5: Ik ben student/scholier; 6: Ik ben met pensioen. Gezien de scores op de maatschappelijke positie, heb ik ook bij deze variabele de scores samen te voegen tot een dichotome variabele. De scores 1, 2 en 4 vormen samen 'actief op de arbeidsmarkt', de scores op 3, 5 en 6 vormen samen 'niet actief op de arbeidsmarkt'. Een andere reden voor het samenvoegen van deze variabele is dat ze in dichotomie meegenomen kunnen worden in de regressieanalyses.

#### **Gezinssamenstelling**

Voor de laatste controlevariabele werd gevraagd aan de respondent wat hun gezinssamenstelling is. Respondenten hadden hierbij 5 keuzemogelijkheden: 1: Alleenstaand; 2: Alleenstaand met kinderen; 3: Samenwonend / getrouwd met partner; 4: Samenwonend / getrouwd met partner met kinderen; 5: Ik woon bij mijn ouders. Gezien de scores op deze enquêtevraag, is ook hier gekozen voor het samenvoegen tot een dichotome variabele; scores 1 en 2 vormen de woonsituatie 'alleen', de scores 3 en 4 vormen samen 'samenwonend met partner'. Het uitsluiten van antwoordmogelijkheid 5 valt te verklaren doordat er niet op gescoord is. De samenvoeging van 1 en 2, heeft als reden dat respondenten wel kinderen hebben, maar dat zij het huis al uit zijn.

### 3.5 Data-analyse

In deze studie wordt allereerst gekeken naar beschrijvende statistieken en de onderlinge relaties van de variabelen beschreven in dit hoofdstuk. Voor de afhankelijke variabelen 'contact met bureu',

'tolerantie jegens andere nationaliteiten als bureu' en 'gemiddelde score op stellingen van sociale cohesie' wordt er gebruik gemaakt van lineaire regressieanalyses. Omdat de variabele 'algemeen vertrouwen' een dichotome, afhankelijke variabele is, wordt hier logistische regressieanalyses ingezet.

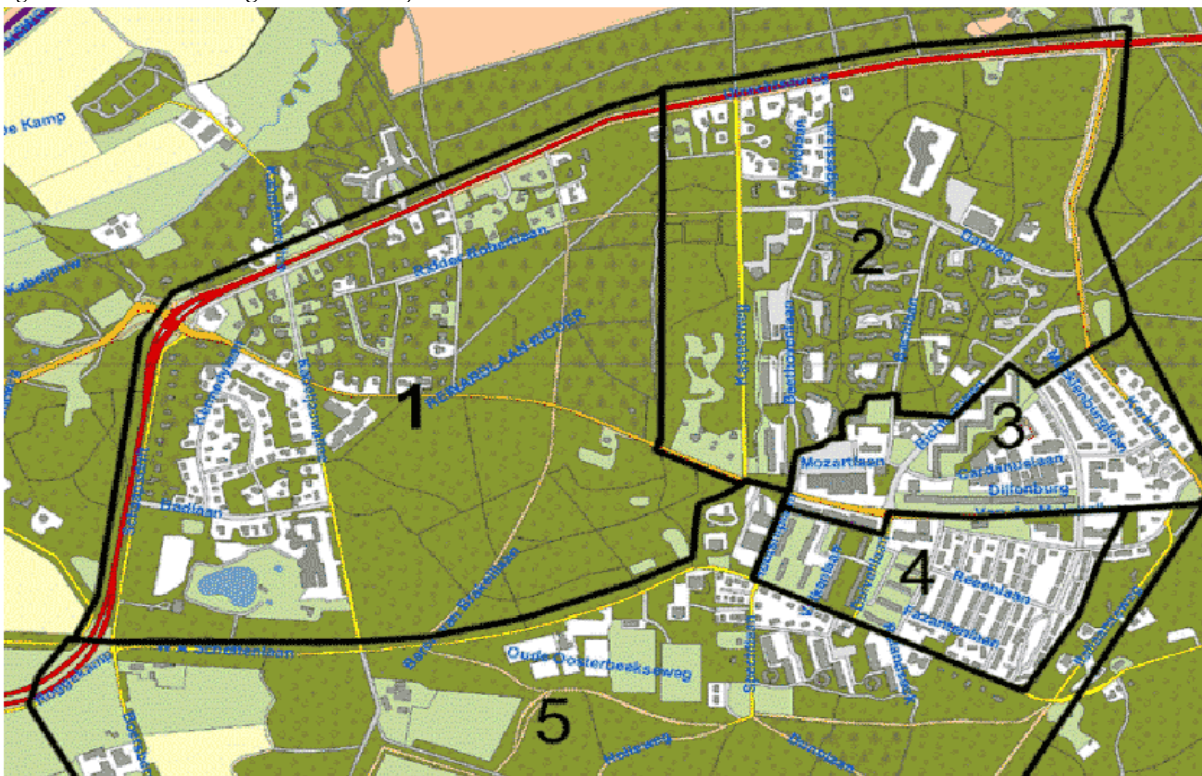
## 4. Beschrijvende statistieken

In dit hoofdstuk zal ingegaan worden op de beschrijvende statistieken van de resultaten van de enquête. Allereerst zal Doorwerth als geheel uiteengezet worden, daarna zal dit per wijk gebeuren. Tevens worden er ook verwachtingen geuit, naar aanleiding van de wijkstatistieken. Tot slot wordt ingegaan op de inter-correlaties tussen de variabelen.

Dit onderzoek is uitgevoerd in het dorp Doorwerth. Doorwerth is gesitueerd in de gemeente Renkum in de provincie Gelderland. Het inwonersaantal van Doorwerth telde op 1 januari 2008 4.587 inwoners (CBS, 2009). In figuur 1 is de wijkindeling van Doorwerth visueel weergegeven. Deze wijkindeling is gebaseerd op de wijkindeling zoals deze terug te vinden is op de website van het Dorpsplatform Doorwerth. Ik heb gekozen deze indeling aan te houden, omdat deze wijken kleiner zijn, en dus meer informatie opleveren, dan de tweedeling van het CBS (CBS, 2009).

In totaal hebben 135 respondenten gehoor gegeven aan de enquête. Hiervan was een enigszins teleurstellend aantal van allochtone komaf: 17 respondenten, waaronder 3 respondenten van niet-Westerse afkomst zijn.

Figuur 1: Doorwerth ingedeeld in 5 wijken.



Bron: Dorpsplatform Doorwerth, geraadpleegd mei 2010.

## 4.1 Algemene beschrijvende statistieken

In deze paragraaf zal er ingegaan worden op de beschrijvende statistieken van de resultaten uit de gehouden enquête. Allereerst zullen de resultaten van alle respondenten besproken worden. In tabel 2 zijn de beschrijvende statistieken weergegeven van alle respondenten. In totaal hebben 135 respondenten gehoor gegeven aan de enquête. Verschillen in dit aantal in o.a. tabel 2 kunnen verklaard worden doordat men niets heeft ingevuld op de desbetreffende vraag. Deze vorm van non-respons wordt behandeld als 'missing variables' en zijn niet meegenomen in de analyses.

Tabel 2: Beschrijvende statistieken van de variabelen.

		n	m	SD	Range
<b>Afhankelijke variabelen</b>	Contact buren per maand	130	11,87	10,49	(0, 30)
	Hoe zou u reageren als uw naaste buren van een andere nationaliteit zijn	132	3,29	,91	(1, 4)
	Kunt u in het algemeen stellen dat mensen te vertrouwen zijn? (0 = ja)	129	1,40	,49	(1, 2)
	Gemiddelde score op stellingen sociale cohesie	126	3,65	,74	(1,71, 5)
<b>Onafhankelijke variabelen</b>	Inkomensverschillen	116	,23	,03	(0,16, 0,27)
	Gemiddeld inkomen van de wijk	118	32889,41	12066,14	(23280, 66100)
	Etnische heterogeniteit	118	,65	,020	(0,65, 0,71)
	Gemiddeld percentage Niet-Westerse allochtone Nederlanders	118	8,29%	2,13	(2%, 9%)
	Gemiddeld percentage Westerse allochtone Nederlanders	118	12,31%	,91	(12%, 15%)
<b>Controle-variabelen</b>	Geslacht (0 = mannelijk)	131	,30	,46	(0, 1)
	Leeftijd	127	70,91	13,25	(20, 97)
	Opleidingsniveau	134	6,07	1,55	(2, 8)
	Godsdienstigheid (0 = niet gelovig)	135	,57	,50	(0, 1)
	Gezinssamenstelling (0 = alleen)	134	,69	,46	(0, 1)
	Maatschappelijke positie (0 = actief op de arbeidsmarkt)	135	,86	,35	(0, 1)

Over het aantal malen contact dat men heeft met buren kan gezegd worden dat men gemiddeld 12 keer per maand contact heeft. Er is hierbij sprake van middelgrote verschillen tussen individuen ( $SD = 10,49$ ). Voor wat betreft de tweede, afhankelijke variabele, tolerantie naar andere nationaliteiten als naaste buren, kan gesteld worden dat over het algemeen respondenten neigen naar een meer tolerante houding; men heeft enige weerstand hier tegenover, maar voelt zich over het algemeen comfortabel wanneer er buren naast hen wonen met een andere nationaliteit. Het algemeen vertrouwen dat men in het heeft neigt naar een positief beeld, qua vertrouwen naar anderen. Echter, door de hoge standaarddeviatie is enige voorzichtigheid bij het interpreteren geboden; ook hier worden verschillen geconstateerd tussen individuen. De laatste afhankelijke variabele behelst de score op stellingen over

sociale cohesie in de buurt. Uit tabel 2 blijkt dat respondenten neigen de sociale cohesie in hun wijk positief te beoordelen.

De eerste onafhankelijke variabele, inkomensverschil in de wijk, is gemeten door middel van Gini-coëfficiënten. Tabel 2 geeft aan dat het inkomen van de respondenten redelijk verdeeld is over de respondenten en dat de verschillen in inkomen tussen wijken niet groot zijn. Groter is het verschil in het gemiddeld inkomen per wijk, met een gemiddeld inkomen van rond de €33.000,- per jaar. De derde onafhankelijke variabele is de etnische heterogeniteit, gemeten door de Herfindahl Index. Tabel 2 laat zien dat de gemiddelde score op deze index 0.65 is. Dit houdt in dat er sprake is van matige etnische heterogeniteit in de wijken van Doorwerth. Dit kan teruggevonden worden in de resultaten naar de concentratie van Westerse allochtone Nederlanders en niet-Westerse allochtone Nederlanders; door de enigszins lage concentratie van allochtone Nederlanders is de grootste, geconcentreerde groep van de inwoners van Doorwerth autochtoon.

De eerste controlevariabele is geslacht. Er zijn meer mannelijke respondenten (70%), dan vrouwelijke (30%) die gereageerd hebben op dit onderzoek. Daarnaast is de leeftijd van de respondenten als hoog te bestempelen ( $m = 70,91$ ). Het opleidingsniveau van de respondenten is relatief hoog en ligt rond het 'HAVO/VWO' niveau. Daarnaast blijkt uit tabel 2 dat respondenten allen een opleiding hebben genoten, al is het alleen basisonderwijs. Voor wat betreft de controlevariabele geloof, geeft meer dan de helft van de respondenten aan gelovig te zijn (57%), zij hangen hierbij het Christelijk geloof aan. Voor de controlevariabele 'gezinssamenstelling' kan gesteld worden dat het overgrote deel (69%) met een ander individu in huis woont. Tot slot de laatste controlevariabele: de maatschappelijke positie. Tabel 2 geeft een opvallend resultaat weer; slechts 14% van de respondenten is actief op de arbeidsmarkt, door dan wel te werken, dan wel te studeren.

## 4.2 Beschrijvende statistieken per wijk

In deze paragraaf zal ingegaan worden op de beschrijvende statistieken per wijk. Dit om de verschillen tussen de wijken cijfermatig weer te geven. De visuele voorstelling van de wijken zijn weergegeven in figuur 1 (blz. 18). Allereerst zal wijk 1 besproken worden, daarna zal opeenvolgend alle wijken de revue passeren.

### 4.2.1 Wijk 1

In tabel X komt naar voren dat het gemiddeld aantal contact dat men heeft met burens rond de 12 keer per maand is. Hierbij moet rekening gehouden worden met de hoge standaarddeviatie; het aantal keren contact met burens verschilt erg tussen individuen. Voor wat betreft de tolerantie naar andere nationaliteiten blijkt dat de inwoners van wijk 1 geen tegenstanders zijn van burens van een andere nationaliteit dan het eigene. Ook voor wat betreft het algemeen vertrouwen van de inwoners van wijk 1, kan gesteld worden dat deze inwoners beter van vertrouwen zijn dan het gemiddelde van Doorwerth. Dit laatste geldt ook voor de score op de stellingen over sociale cohesie in de wijk; inwoners van wijk 1 scoren hoger dan gemiddeld op de sociale cohesie.

Tabel 3: Beschrijvende statistieken van de variabelen, inwoners wijk 1.

		n	m	SD	Range
<b>Afhankelijke variabelen</b>	Contact burens per maand	12	12,50	9,21	(0, 30)
	Hoe zou u reageren als uw naaste burens van een andere nationaliteit zijn	12	3,25	,87	(2, 4)
	Kunt u in het algemeen stellen dat mensen te vertrouwen zijn? (0 = ja)	12	1,17	,39	(1, 2)
	Gemiddelde score op stellingen sociale cohesie	12	4,17	,73	(2,86, 5)
<b>Onafhankelijke variabelen</b>	Inkomensverschillen	12	,27	,00	(0,27, 0,27)
	Gemiddeld inkomen van de wijk	12	66100,00	,00	(66100, 66100)
	Etnische heterogeniteit	12	,71	,00	(0,71, 0,71)
	Gemiddeld percentage Niet-Westerse allochtone Nederlanders	12	2%	,00	(2, 2)
	Gemiddeld percentage Westerse allochtone Nederlanders	12	15%	,00	(15, 15)
<b>Controle-variabelen</b>	Geslacht (0 = mannelijk)	12	,25	,45	(0, 1)
	Leeftijd	9	67,56	10,43	(53, 84)
	Opleidingsniveau	12	7,08	1,00	(5, 8)
	Godsdienstigheid (0 = niet gelovig)	12	,42	,52	(0, 1)
	Gezinssamenstelling (0 = alleen)	12	,92	,29	(0, 1)
	Maatschappelijke positie (0 = actief op de arbeidsmarkt)	12	,75	,45	(0, 1)

Alle onafhankelijke variabelen in tabel 3, maar ook voor alle andere wijken, hebben een vaste waarde, zonder enige deviatie. Dit komt omdat de onafhankelijke variabelen berekend zijn op wijkniveau. Tussen de wijken zijn de onafhankelijke variabelen wel verschillend, zodoende wordt aangetoond wat de effecten zijn van de onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabelen.

Tabel X laat zien dat het inkomensverschil boven het gemiddelde ligt van Doorwerth als geheel. Ook met het oog op het gemiddeld inkomen van de wijk, kan gesteld worden dat wijk 1 de meest welvarendste wijk van Doorwerth is. Omdat er bij de etnische, onafhankelijke variabelen niet mogelijk was om de vijfdeling aan te houden, is er gekozen om in te gaan op de wijkindeling van het CBS; deze verdeelt Doorwerth in tweeën en daarom zal zowel de etnische heterogeniteit als etnische concentraties in wijk 2, 3, 4 en 5 gelijk zijn. Tabel 3 laat zien dat het percentage niet-Westerse allochtone Nederlanders laag is in vergelijking met de rest van Doorwerth. Het percentage Westerse allochtone Nederlanders ligt daarentegen weer hoger dan het gemiddelde van Doorwerth.

De respondenten uit wijk 1 zijn voornamelijk mannelijk (75%), echter door de lage  $n$  is het moeilijk te zeggen of dit een representatief beeld is van de wijk. De gemiddelde leeftijd van de respondenten uit wijk 1 ligt ietwat lager dan het gemiddelde van Doorwerth, maar is nog steeds als hoog te bestempelen ( $m = 67.56$ ). Het opleidingsniveau ligt in deze wijk ook iets hoger dan het gemiddelde van Doorwerth, maar hierbij is sprake van enige deviatie in de scores. De godsdienstigheid van wijk 1 ligt lager dan het gemiddelde; 57% van de respondenten geeft aan niet-gelovig te zijn. Met het oog op de gezinssamenstelling is de proportie respondenten dat alleen woont aanzienlijk kleiner dan het gemiddelde van Doorwerth, slechts 8% van de respondenten geven dit aan. Tot slot is er de maatschappelijke positie van respondenten. Ook hier ligt het percentage respondenten dat actief is op de arbeidsmarkt laag (25%), maar deze score ligt wel boven het gemiddelde van Doorwerth.

Gebaseerd op de beschrijvende statistieken kunnen er voorzichtig voorspellingen gedaan worden over het effect van de onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabelen. Wijk 1 is de welvarendste wijk, met tevens de hoogste mate van inkomensongelijkheid. Hieruit kan verwacht worden dat enerzijds de scores op de afhankelijke variabelen positief in verband met elkaar staan, anderzijds negatief. De laatste verwachting is gebaseerd op het hoogste inkomensverschil van Doorwerth, wat tevens bij wijk 1 hoort. Echter, de verschillen in inkomen tussen de wijken liggen niet ver van elkaar. Op basis van de etnische, onafhankelijke variabelen is het moeilijker een verwachting te uiten, daar de etnische concentratie van Westerse allochtone Nederlanders relatief hoog zijn en de concentratie van niet-Westerse allochtone Nederlanders juist relatief laag zijn ten opzichte van het gemiddelde. De etnische heterogeniteit geeft een hoge maat aan, wat inhoudt dat er sprake is van

minder etnische diversiteit dan andere wijken. Hierop voortbordurend kan verwacht worden dat dit een positief effect kan hebben op de afhankelijke variabelen.

#### 4.2.2 Wijk 2

Het aantal malen contact dat respondenten hebben in wijk 2 ligt ietwat lager ( $m = 10,90$ ) dan het contact op het algemene niveau ( $m = 11.87$ ). De tolerantie naar andere nationaliteiten als naaste burens, daarentegen, ligt een fractie hoger dan het gemiddelde van Doorwerth ( $m = 3.29$ ). Voor de afhankelijke variabele vertrouwen kan gesteld worden dat er sprake is van een tweedeling in de scores; 51% geeft aan dat mensen in het algemeen te vertrouwen zijn. De score op de stellingen over de sociale cohesie in de wijk zijn in wijk 2 hoger dan de score van Doorwerth in het algemeen. Er wordt gemiddeld positief gereageerd omtrent de sociale cohesie in deze wijk.

Tabel 4: Beschrijvende statistieken van de variabelen, inwoners wijk 2.

		n	m	SD	Range
<b>Afhankelijke variabelen</b>	Contact burens per maand	39	10,90	10,27	(0, 30)
	Hoe zou u reageren als uw naaste burens van een andere nationaliteit zijn	41	3,32	,88	(1, 4)
	Kunt u in het algemeen stellen dat mensen te vertrouwen zijn? (0 = ja)	39	1,49	0,51	(1, 2)
	Gemiddelde score op stellingen sociale cohesie	40	3,80	,60	(2,29, 5)
<b>Onafhankelijke variabelen</b>	Inkomensverschillen	40	,24	,00	(0,24, 0,24)
	Gemiddeld inkomen van de wijk	41	31.870,00	,00	(31870, 31870)
	Etnische heterogeniteit	41	,65	,00	(0,65, 0,65)
	Gemiddeld percentage Niet-Westerse allochtone Nederlanders	41	9%	,00	(9, 9)
	Gemiddeld percentage Westerse allochtone Nederlanders	41	12%	,00	(12, 12)
<b>Controle-variabelen</b>	Geslacht (0 = mannelijk)	41	,32	,47	(0, 1)
	Leeftijd	41	71,10	14,22	(20, 95)
	Opleidingsniveau	40	6,45	1,30	(3, 8)
	Godsdienstigheid (0 = niet gelovig)	41	,56	,50	(0, 1)
	Gezinssamenstelling (0 = alleen)	41	,73	,45	(0, 1)
	Maatschappelijke positie (0 = actief op de arbeidsmarkt)	41	,85	,36	(0, 1)

Voor wat betreft de inkomensverschillen binnen wijk 2, valt te stellen dat het inkomensverschil minimaal afwijkt van het gemiddelde inkomensverschil van Doorwerth. Het gemiddeld besteedbaar inkomen op jaarbasis van wijk 2 ligt €1.000,- onder het gemiddelde van Doorwerth. De score op etnische heterogeniteit in wijk 2 is 0.65, wat inhoudt dat de etnische diversiteit hoger is dan in wijk 1. Tot slot is er een percentage van 9% niet-Westerse allochtone



Nederlanders en 12% Westerse allochtone Nederlanders aanwezig in wijk 2. Dit is overeenkomstig met de percentages die terugkomen in de beschrijvende statistieken over Doorwerth als geheel. De bevindingen op de etnische heterogeniteit, alsmede de etnische concentraties in deze wijk, zullen niet meer veranderen in wijk 3, 4 en 5. Dit komt doordat het CBS Doorwerth als 2 wijken verdeeld, waarbij wijk 1 een wijk op zich is en wijk 2, 3, 4 en 5 tezamen ook een wijk is.

De respondenten uit wijk 2 bestaat voor 68% uit mannelijke individuen, met een gemiddelde leeftijd van hoger ( $m = 71.10$ ) dan dat van Doorwerth als geheel ( $m = 70.91$ ). Het opleidingsniveau van inwoners van wijk 2 is ietwat hoger dan het algemeen gemiddelde, waarbij het minimale opleidingsniveau Lager Beroeps Onderwijs is. De godsdienstigheid in wijk 2 is conform het gemiddelde van Doorwerth als een geheel; 56% geeft aan Christen te zijn. Het merendeel van de inwoners van wijk 2 wonen samen met een partner (73%), dit ligt ietwat hoger dan het gemiddelde van Doorwerth. Ook voor wat betreft de maatschappelijke positie van de inwoners van wijk 2 is te constateren dat het overgrote merendeel niet actief is op de arbeidsmarkt (85%), dit is in lijn met de bevindingen voor Doorwerth als geheel.

Verwachtingen voor deze wijk zijn hier ook voorzichtig te formuleren. Met het oog op de economische, onafhankelijke variabelen valt te stellen dat wijk 2 een relatief middelgrote mate kent van inkomensverschil binnen de wijk. Dit kan een negatief effect hebben op de afhankelijke variabelen, maar zullen niet zo groot zijn als dat van wijk 1, waarbij de inkomensverschillen groter zijn. Wijk 2 is gemiddeld welvarend, in vergelijking met wijk 1 wordt verwacht dat het positieve effect op de afhankelijke variabelen kleiner zijn dan in wijk 1. De etnische, onafhankelijke variabelen hebben een grotere waarde dan wijk 1. Dit houdt in dat er meer etnische heterogeniteit en meer etnische concentratie aanwezig is van Westerse en niet-Westerse allochtone Nederlanders. In lijn met deze cijfers wordt verwacht dat de effecten van deze onafhankelijke variabelen een negatief effect hebben op de afhankelijke variabelen.

### 4.2.3 Wijk 3

Het aantal malen contact dat de respondenten uit wijk 3 hebben met hun burens per maand ligt lager dan het gemiddelde van Doorwerth. De scores op de tolerantie jegens burens van een andere nationaliteit neigt in deze wijk naar een tolerante houding; men voelt enige weerstand, maar is comfortabel wanneer burens met een andere nationaliteit naast hen komt wonen. Voor wat betreft het vertrouwen, geven 66% van de respondenten uit wijk 3 aan dat mensen in het algemeen te vertrouwen zijn. Op de stellingen omtrent sociale cohesie in de buurt, geven respondenten uit wijk 3 aan dat zij redelijk sociale cohesie herkennen binnen hun buurt. Dit is echter wel lager dan het gemiddelde van Doorwerth.

Tabel 5: Beschrijvende statistieken van de variabelen, inwoners wijk 3.

		n	m	SD	Range
<b>Afhankelijke variabelen</b>	Contact buren per maand	31	8,32	7,80	(0, 30)
	Hoe zou u reageren als uw naaste buren van een andere nationaliteit zijn	31	3,23	,96	(1, 4)
	Kunt u in het algemeen stellen dat mensen te vertrouwen zijn? (0 = ja)	32	1,34	,48	(1, 2)
	Gemiddelde score op stellingen sociale cohesie	30	3,23	,75	(1,71, 4,86)
<b>Onafhankelijke variabelen</b>	Inkomensverschillen	32	,24	,00	(0,24, 0,24)
	Gemiddeld inkomen van de wijk	32	24360,00	,00	(24360, 24360)
	Etnische heterogeniteit	32	,65	,00	(0,65, 0,65)
	Gemiddeld percentage Niet-Westerse allochtone Nederlanders	32	9%	,00	(9, 9)
	Gemiddeld percentage Westerse allochtone Nederlanders	32	12%	,00	(12, 12)
<b>Controle-variabelen</b>	Geslacht (0 = mannelijk)	32	,28	,46	(0, 1)
	Leeftijd	29	70,93	11,41	(25, 83)
	Opleidingsniveau	32	5,44	1,70	(2, 8)
	Godsdienstigheid (0 = niet gelovig)	32	,59	,50	(0, 1)
	Gezinssamenstelling (0 = alleen)	31	,52	,51	(0, 1)
	Maatschappelijke positie (0 = actief op de arbeidsmarkt)	32	,88	,34	(0, 1)

De inkomensverschillen van wijk 3 zijn nagenoeg hetzelfde als de inkomensverschillen binnen wijk 2. Ook de afwijking van het gemiddelde van Doorwerth, zijn klein. Het gemiddeld besteedbaar inkomen van wijk 3 is af te lezen in tabel 5, en is een stuk lager dan het gemiddelde inkomen van Doorwerth.

Voor wat betreft de variabelen 'geslacht', 'leeftijd', 'opleidingsniveau', 'godsdienstigheid' en 'maatschappelijke positie', liggen de scores van wijk 3 zeer dicht bij de scores van Doorwerth als geheel. Alleen de gezinssamenstelling van wijk 3 verschilt; in wijk 3 woont 48% van de respondenten alleen. Dit percentage is aanzienlijk hoger dan het percentage van Doorwerth.

Voor wijk 3 worden hetzelfde patroon verwacht voor het effect van de onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabelen als in wijk 2. Alleen het gemiddeld inkomen van wijk 2 is lager dan dat van wijk 3. Om die reden wordt er, in lijn met de hypothese, verwacht dat door het lagere gemiddeld besteedbaar inkomen van de wijk, het effect hiervan op de afhankelijke variabelen sterker zijn dan in wijk 2.

#### 4.2.4 Wijk 4

Het aantal malen contact met buren per maand is in wijk 4 als relatief hoog te bestempelen. Ook hier is er sprake van veel variëteit in het contact met de buren, maar de algehele trend is dat inwoners van wijk 4, meer contact hebben met buren dan het gemiddelde van Doorwerth. De tolerantie in wijk 4 naar andere nationaliteiten als naaste buren is daarentegen ietwat lager dan het gemiddelde. Ditzelfde geldt voor het vertrouwen, maar hierbij geeft het merendeel van de respondenten aan mensen in het algemeen te vertrouwen (54%). Tot slot is er de score op sociale cohesie. Het gemiddelde is in vergelijking tot Doorwerth als geheel lager, maar de range begint op een hogere score, wat inhoudt dat geen van de respondenten de sociale cohesie in de wijk als erg laag ervaart.

Tabel 6: Beschrijvende statistieken van de variabelen, inwoners wijk 4.

		n	m	SD	Range
<b>Afhankelijke variabelen</b>	Contact buren per maand	13	17,92	12,68	(0, 30)
	Hoe zou u reageren als uw naaste buren van een andere nationaliteit zijn	14	3,00	1,04	(1, 4)
	Kunt u in het algemeen stellen dat mensen te vertrouwen zijn? (0 = ja)	13	1,46	,52	(1, 2)
	Gemiddelde score op stellingen sociale cohesie	14	3,40	,86	(2,14, 4,71)
<b>Onafhankelijke variabelen</b>	Inkomensverschillen	14	,20	,00	(0,20, 0,20)
	Gemiddeld inkomen van de wijk	14	23280,00	,00	(23280, 23280)
	Etnische heterogeniteit	14	,65	,00	(0,65, 0,65)
	Gemiddeld percentage Niet-Westerse allochtone Nederlanders	14	9%	,00	(9, 9)
	Gemiddeld percentage Westerse allochtone Nederlanders	14	12%	,00	(12, 12)
<b>Controle-variabelen</b>	Geslacht (0 = mannelijk)	14	,21	,43	(0, 1)
	Leeftijd	14	69,93	12,93	(30, 79)
	Opleidingsniveau	14	5,29	1,77	(2, 8)
	Godsdienstigheid (0 = niet gelovig)	14	,64	,50	(0, 1)
	Gezinssamenstelling (0 = alleen)	14	,86	,36	(0, 1)
	Maatschappelijke positie (0 = actief op de arbeidsmarkt)	14	,86	,36	(0, 1)

De inkomensverschillen in wijk 4 zijn niet hoog ( $m = .20$ ), dit is lager dan het gemiddelde van Doorwerth. Nog lager is het gemiddeld inkomen van de wijk. Het besteedbaar inkomen is het laagste in wijk 4 in vergelijking tot de andere wijken.

In wijk 4 hebben voornamelijk mannelijke respondenten gehoor gegeven aan de enquête (79%), met een gemiddelde leeftijd van rond de 70 jaar oud. Het opleidingsniveau is in wijk 4 ietwat lager dan het gemiddelde opleidingsniveau van Doorwerth, maar tevens ook met een grotere

spreiding. In wijk 4 hangt 64% van de respondenten het Christelijk geloof aan, wat bovengemiddeld is. Daarnaast wonen meer respondenten uit wijk 4 samen met een partner, dan het gemiddelde van Doorwerth. De arbeidsmarktparticipatie is ook in wijk 4 als laag te bestempelen, overeenkomstig het gemiddelde van Doorwerth.

#### 4.2.5 Wijk 5

In tabel X is het aantal malen contact dat men heeft uit wijk 5, om en nabij gelijk aan het gemiddelde van Doorwerth. De tolerantie naar andere nationaliteiten als naaste burens, is in wijk 5 hoger dan het gemiddelde. Hetzelfde valt te stellen omtrent het algemeen vertrouwen dat men heeft in anderen. De meeste inwoners van wijk 5 zijn over het algemeen goed van vertrouwen (82%). Tot slot kan gesteld worden dat de inwoners hoger scoren op de stelling over sociale cohesie dan het gemiddelde van Doorwerth. Hierbij is het opvallend dat de laagste score hierop als relatief hoog te bestempelen is.

Tabel 7: Beschrijvende statistieken van de variabelen, inwoners wijk 5.

		n	m	SD	Range
<b>Afhankelijke variabelen</b>	Contact burens per maand	19	11,74	11,20	(0, 30)
	Hoe zou u reageren als uw naaste burens van een andere nationaliteit zijn	18	3,50	,79	(2, 4)
	Kunt u in het algemeen stellen dat mensen te vertrouwen zijn? (0 = ja)	17	1,18	,39	(1, 2)
	Gemiddelde score op stellingen sociale cohesie	15	3,97	,64	(2,71, 5,00)
<b>Onafhankelijke variabelen</b>	Inkomensverschillen	18	,16	,00	(0,16, 0,16)
	Gemiddeld inkomen van de wijk	19	35560,00	,00	(35560, 35560)
	Etnische heterogeniteit	19	,65	,00	(0,65, 0,65)
	Gemiddeld percentage Niet-Westerse allochtone Nederlanders	19	9	,00	(9, 9)
	Gemiddeld percentage Westerse allochtone Nederlanders	19	12	,00	(12, 12)
<b>Controle-variabelen</b>	Geslacht (0 = mannelijk)	19	,42	,51	(0, 1)
	Leeftijd	19	67,32	13,68	(31, 82)
	Opleidingsniveau	19	6,47	1,47	(2, 8)
	Godsdienstigheid (0 = niet gelovig)	19	,63	,50	(0, 1)
	Gezinssamenstelling (0 = alleen)	19	,74	,45	(0, 1)
	Maatschappelijke positie (0 = actief op de arbeidsmarkt)	19	,84	,37	(0, 1)

Met het oog op de economische heterogeniteit, ook wel inkomensverschillen, valt af te lezen uit tabel X dat wijk 5 de laagste mate van economische heterogeniteit kent. Het gemiddeld besteedbaar inkomen van wijk 5 ligt boven het gemiddelde van Doorwerth als geheel, en behoort daardoor tot de één na welvarendste wijk van Doorwerth.

De verdeling van geslacht is in wijk 5 wat evenwichtiger; 42% is vrouwelijk tegenover 58% mannelijke respondenten. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is nog steeds hoog, maar wanneer dit in relatie gebracht is met het gemiddelde van Doorwerth, kan gesteld worden dat de respondenten uit wijk 5 relatief wat jonger zijn. Het opleidingsniveau van de respondenten uit deze wijk ligt hoger dan het gemiddelde, net als de gezinssamenstelling; het overgrote deel van de respondenten woont samen met een partner (74%). Ook in wijk 5 is het aandeel actieve individuen op de arbeidsmarkt klein, en met 84% van de respondenten die niet actief zijn op de arbeidsmarkt komt dit aantal dicht bij het gemiddelde van Doorwerth.

Omdat deze wijk de kleinste mate van inkomensverschillen binnen de wijk kent, kan er verwacht worden dat deze onafhankelijke variabele in deze wijk het sterkste, positieve effect heeft op de afhankelijke variabelen.

### 4.3 Inter-correlaties

In bijlage 1 zijn de inter-correlaties in tabel B1 overzichtelijk weergegeven. In deze paragraaf zal worden ingegaan op de onderlinge relaties tussen de verschillende variabelen.

Voorafgaande de correlaties uiteen te zetten, wordt eerst een opvallend verschijnsel nader beschreven. In de tabel is een correlatie te zien tussen de etnische concentraties van niet-Westerse allochtone Nederlanders en Westerse allochtone Nederlanders. Deze correlatie is een perfecte correlatie. Dit verschijnsel valt te verklaren doordat er gebruikt is gemaakt van de gegevens vanuit het CBS, welke Doorwerth in 2 wijken verdeeld. Omdat in de ene wijk het percentage niet-Westerse allochtone Nederlanders hoger is dan het andere, en in de andere wijk het percentage Westerse allochtone Nederlanders hoger is dan het ene, komt hieruit een perfecte relatie. Dit is een vertekend beeld en hier zal rekening mee gehouden worden in de verdere analyses. De mate van etnische heterogeniteit, de score op de Herfindahl Index, is berekend op basis van deze tweedeling. Hierin ligt dan ook de verklaring voor de gelijke correlaties van de etnische heterogeniteit en het percentage Westerse allochtone Nederlanders. Ook hiermee wordt rekening gehouden in latere analyses.

Allereerst wordt de contactfrequentie met de burens uitgelicht. Tabel B1 laat zien dat er een significant, positief verband bestaat tussen het contact met burens en de gemiddelde sociale cohesie. Hieruit kan opgemaakt worden dat hoe meer contact men heeft met burens, hoe positiever men oordeelt over de sociale cohesie binnen de wijk. Hierbij moet rekening gehouden worden dat dit verband geen causaal verband is. In relatie met het opleidingsniveau van een individu, kan gesteld worden dat er een significante, negatieve relatie is tussen opleidingsniveau en het contact met de burens; hoe hoger het opleidingsniveau van een individu, hoe lager de contactfrequentie is met de burens per maand. Tot slot is er een sterk significante, positieve relatie tussen de maatschappelijke positie en het aantal malen contact met burens per maand.

De 2<sup>e</sup> afhankelijke variabele, de tolerantie naar naaste burens met een andere nationaliteit dan dat van de respondent, hangt sterk en significant samen met het algemeen vertrouwen dat een individu heeft. Hierbij geldt dat wanneer er laag gescoord wordt op tolerantie, individuen ook minder goed van vertrouwen zijn. Een ander sterk significante relatie is de correlatie tussen geslacht en tolerantie. Hier wordt duidelijk dat vrouwen significant toleranter zijn dan mannen als het gaat om de tolerantie naar burens met een andere nationaliteit. Leeftijd en tolerantie zijn eveneens negatief, significant gecorreleerd. Hoewel er niet uit correlaties niet gesproken worden van causale verbanden, kan men logischerwijs aannemen dat leeftijd de tolerantie beïnvloedt en niet andersom. De maatschappelijke positie is ook sterk negatief gecorreleerd aan de tolerantie jegens andere nationaliteiten. Hierbij zijn individuen die zich actief op de arbeidsmarkt bevinden toleranter naar andere nationaliteiten.

De gemiddelde sociale cohesie, geconstrueerd op basis van stellingen omtrent sociale cohesie in de wijk, hangt sterk en positief samen met het gemiddelde inkomen van een wijk; hoe rijker de wijk, hoe hoger de gemiddelde sociale cohesie. Dit is een aanwijzing ter ondersteuning van een van de hypothesen, deze worden later uitvoerig getest. Ook het opleidingsniveau is significant, positief gecorreleerd aan de score op de stellingen omtrent sociale cohesie in de wijk. Tot slot is de controlevariabele 'gezinssamenstelling' positief, significant gecorreleerd met de score op sociale cohesie. Het verband houdt in dat wanneer men samenwoont met een partner, men de sociale cohesie in de wijk positiever beoordeeld, dan wanneer men alleen woonachtig is.

De eerste onafhankelijke variabele, de inkomensverschillen per wijk, zijn sterk, positief gecorreleerd aan het gemiddeld besteedbaar inkomen in een wijk. Hoe hoger het besteedbaar inkomen is, hoe hoger de inkomensverschillen binnen diezelfde wijk zijn. Het gemiddeld besteedbaar inkomen binnen een wijk hangt sterk en positief samen met het opleidingsniveau wat iemand genoten heeft. Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe hoger het besteedbaar inkomen is en andersom.

De controlevariabele geslacht hangt significant, negatief samen met de leeftijd. Dit houdt in dat vrouwelijke respondenten significant jonger zijn dan mannelijke respondenten. Tevens hangt geslacht sterk, negatief samen met de gezinssamenstelling van de respondent. Vrouwen wonen significant vaker alleen dan mannen. Tot slot hangt de maatschappelijke positie en het geslacht van de respondent, negatief samen. Vrouwelijke respondenten zijn sterk significant actiever dan mannen op de arbeidsmarkt. Een sterk significant en positief verband wordt gevonden tussen de leeftijd van de respondent en de mate van activiteit op de arbeidsmarkt ('maatschappelijke positie'). Hoe hoger de leeftijd van een respondent is, des te groter is de kans dat de respondent niet meer actief is op de arbeidsmarkt. Het opleidingsniveau is sterk significant en positief gecorreleerd met de gezinssamenstelling. Dit houdt in dat hoe hoger het opleidingsniveau is van een individu, hoe waarschijnlijker het is dat diegene samenwoont met een partner. Tot slot is het opleidingsniveau significant, negatief gecorreleerd met de variabele maatschappelijke positie. Dit wijst erop dat hoe hoger het opleidingsniveau, hoe groter de kans is dat diegene actief is op de arbeidsmarkt.

## 5. Verklarende statistieken

### 5.1 Economische heterogeniteit en sociale cohesie

In tabel 8 zijn de correlaties van de economische heterogeniteit, gemeten door de Gini coëfficiënt, met de variabelen die tezamen sociale cohesie vormen uiteengezet. Uit de tabel komt duidelijk naar voren dat geen van de resultaten een significante correlatie hebben. Wel kan er gesteld worden dat de trend van meer economische heterogeniteit in een wijk de frequentie van het contact met de burens negatief beïnvloedt, er meer weerstand is wanneer de naaste burens van een andere nationaliteit zijn dan de respondent zelf en dat een meer economische wijk het vertrouwen in mensen doet afnemen. Ook is er een klein, negatief verband tussen de economische heterogeniteit en de score op de stellingen van sociale cohesie. Echter deze relaties zijn als zwak te bestempelen en het is niet uit te sluiten dat deze trends gebaseerd zijn op toeval.

Tabel 8: *correlaties economische heterogeniteit en sociale cohesie.*

		Contact burens per maand	Tolerantie jegens andere nationaliteiten	Algemeen vertrouwen	Gemiddelde sociale cohesie
<b>Economisch</b>	<i>r</i>	-,099	-,079	,090	-,013
<b>heterogeniteit</b>	<i>p</i>	,299	,403	,346	,889
	<i>n</i>	112	114	111	110

#### Contact met burens

Wanneer de wijken vergeleken worden met elkaar, kan gesteld worden dat de economische heterogeniteit in een wijk geen goede voorspeller is van de mate van contact met de burens per maand,  $\beta = -.01$ ,  $t(103) = -.08$ ,  $p = .935$ . Het model in tabel X geeft wel significante resultaten aan voor de controle variabelen 'opleidingsniveau', 'gezinssamenstelling' en 'maatschappelijke positie'. De verklaarde variantie voor het model is gemiddeld,  $R^2 = .11$ ,  $F(7, 103) = 2.86$ ,  $p < .01$ .

Het opleidingsniveau heeft een significant, negatieve invloed op het aantal malen contact dat een individu heeft met zijn/haar burens per maand. De gezinssamenstelling, of iemand al dan niet met een partner samenwoont, is een klein significant en positieve voorspeller voor het aantal malen contact met burens per maand. Individuen die samenwonen met een partner, hebben vaker contact met de burens, dan individuen die alleen woonachtig zijn. Tot slot heeft de maatschappelijke positie van een individu een sterk significant, positief effect op het contact met de burens per maand. Respondenten



die aangeven niet (meer) actief te zijn op de arbeidsmarkt hebben significant meer contact met hun burens per maand dan de respondenten die aangeven actief te zijn op de arbeidsmarkt.

Tabel 9: *lineaire regressieanalyse contact met burens (n = 103).*

	B	SE
(Constant)	14,264	9,680
Gini coëfficiënt	-2,421	29,386
Geslacht	-,094	2,290
Leeftijd	-,089	,108
Opleidingsniveau	-1,382**	,629
Godsdienstigheid	2,332	1,997
Gezinssamenstelling	4,072*	2,276
Maatschappelijke positie	9,882**	3,883

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

### Tolerantie naar andere nationaliteiten als naaste burens

Tabel 10 laat zien dat de mate van economische heterogeniteit, een negatief effect heeft op de tolerantie die men heeft jegens burens met een andere nationaliteit. Echter omdat het gevonden resultaat niet significant is, kan aangenomen worden dat de daling van de tolerantie jegens andere nationaliteiten niet toe te schrijven valt aan de inkomensverschillen in een wijk,  $\beta = -.06$ ,  $t(105) = -.67$ ,  $p = .505$ . De verklaarde variantie van het model is gemiddeld,  $R^2 = .15$ ,  $F(7, 105) = 3.64$ ,  $p < .01$ .

Tabel 10 laat ook zien dat het geslacht van de respondenten een belangrijke determinant is voor de mate van tolerantie naar andere nationaliteiten. Vrouwelijke respondenten zijn sterk significant meer tolerant naar andere nationaliteiten als naaste burens, dan mannelijk respondenten. Ook de godsdienstigheid vertoont een negatief, zwak significant effect. Hierbij zijn niet-gelovigen meer tolerant naar burens van een andere nationaliteit, dan Christenen.

Tabel 10: *lineaire regressieanalyse tolerantie naar andere nationaliteiten (n = 105).*

	B	SE
(Constant)	4,511	,806
Gini coëfficiënt	-1,659	2,481
Geslacht	,624***	,191
Leeftijd	-,011	,009
Opleidingsniveau	,032	,053
Godsdienstigheid	-,280*	,166
Gezinssamenstelling	-,151	,191
Maatschappelijke positie	-,188	,313

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

### Algemeen vertrouwen

Uit de logistische regressieanalyses blijkt dat het model, als weergegeven in tabel 11, niet statistisch significant is,  $\chi^2(7, n = 103) = 8.79, p = .27$ . Dit houdt in dat er andere factoren zijn die niet meegenomen zijn in het model van grotere invloed zijn dan de variabelen die wel zijn meegenomen in het model. Alleen godsdienstigheid van de respondent heeft een zwak significant effect op het algemeen vertrouwen dat men heeft. Individuen die het Christelijk geloof aanhangen zijn minder goed van vertrouwen dan individuen die niet gelovig zijn.

Tabel 11: *logistische regressieanalyse algemeen vertrouwen (n = 103)*.

	B	SE
Gini coëfficiënt	9,822	7,386
Geslacht	-0,179	0,522
Leeftijd	0,001	0,024
Opleidingsniveau	-0,233	0,144
Godsdienstigheid	0,9*	0,47
Gezinssamenstelling	0,495	0,529
Maatschappelijke positie	-0,307	0,834
(Constant)	-2,146	2,295

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

### Gemiddelde score op stellingen van sociale cohesie

De economische heterogeniteit in een wijk, heeft geen significant effect op de score die men toekent omtrent sociale cohesie in de wijk. Er valt hier niet uit te sluiten of het aangetoonde negatieve effect, toe te schrijven is aan toeval  $\beta = -.03, t(101) = -.34, p = .738$ . De verklaarde variantie van het model in tabel 12 is laag,  $R^2 = .09, F(7, 101) = 2.49, p < .05$ .

Tabel 12: *lineaire regressieanalyse score op sociale cohesie (n = 101)*.

	B	SE
(Constant)	1,686	,729
Gini coëfficiënt	-,781	2,331
Geslacht	,197	,177
Leeftijd	,015*	,008
Opleidingsniveau	,113**	,048
Godsdienstigheid	,212	,151
Gezinssamenstelling	,357**	,173
Maatschappelijke positie	,039	,281

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

Wel worden er significante effecten gevonden voor 'leeftijd', 'opleidingsniveau' en 'gezinssamenstelling'. Leeftijd heeft een gering, positief significant effect op de beoordeling van de respondenten op de sociale cohesie in de wijk. Het opleidingsniveau heeft een sterker significant effect. Hoe hoger de opleiding is dat een individu genoten heeft, des te hoger beoordeelt hij/zij de sociale cohesie in de wijk. Ook respondenten die samen met een partner wonen scoren significant hoger op de sociale cohesie binnen de wijk.

### **Deelconclusie**

Uit de correlaties bleek al dat economische heterogeniteit in een wijk zwak en niet significant samenhangt met de vier items van sociale cohesie. Uit de verschillende verklarende analyses in deze paragraaf is dit ook bevestigd. De mate van economische heterogeniteit beïnvloedt de sociale cohesie in een wijk niet, zowel positief als negatief. Wat naar voren is gekomen uit de analyses in deze paragraaf is dat het opleidingsniveau van een individu een significant negatief effect heeft op het aantal malen contact. Wanneer iemand woonachtig is met een partner en wanneer iemand niet meer actief is op de arbeidsmarkt, wordt het aantal malen contact met burens per maand significant hoger. Voor wat betreft tolerantie is het geslacht een belangrijke voorspellende variabele; vrouwen zijn sterk significant toleranter naar burens met een andere nationaliteit dan het eigene. Godsdienstigheid heeft ook een zwak significant met tolerantie, waarbij geldt dat niet-gelovigen toleranter zijn naar andere nationaliteiten als naaste burens. Ook voor wat betreft het vertrouwen zijn aanhangers van het Christelijke geloof minder goed van vertrouwen dan niet-gelovigen. Dit is echter een zwak significant verband. Het opleidingsniveau van een individu en het samen wonen met een partner zijn belangrijke positief, significante voorspellers van de ervaren sociale cohesie door de respondenten. Leeftijd is hierin ook een voorspeller, alleen is dit effect significant bij een  $\alpha = .10$ .

Tevens is er gekeken naar de effecten van economische heterogeniteit binnen de wijken. Uit deze analyses is niets uitgekomen, dat afwijkt van de resultaten in de vergelijking van wijken. Om die reden is ervoor gekozen om deze niet weer te geven.

## 5.2 Economische welvaart en sociale cohesie

In tabel 13 worden de correlaties weergegeven tussen het gemiddeld besteedbaar inkomen op jaarbasis van een wijk en de elementen van sociale cohesie. De relatie tussen het gemiddeld besteedbaar inkomen van een wijk en de score op de stellingen van sociale cohesie is significant, positief gecorreleerd aan elkaar,  $r(111) = .34$ ,  $p < .01$ . Zoals blijkt uit de andere correlaties kan gesteld worden dat de gevonden richtingen van de verbanden mogelijk verklaart kunnen worden door toevalligheid. De gevonden correlaties wijzen naar een positievere kijk op tolerantie, men eerder te vertrouwen is en dat het contact met de burens stijgt.

Tabel 13: *correlaties economische welvaart en sociale cohesie.*

		Contact burens per maand	Tolerantie jegens andere nationaliteiten	Algemeen vertrouwen	Gemiddelde sociale cohesie
Gem. besteed- baar inkomen van de wijken	<i>r</i>	,034	,039	-,148	,342
	<i>p</i>	,722	,677	,117	,000
	<i>n</i>	114	116	113	111

### Contact met burens

Het gemiddeld inkomen van de wijk lijkt in tabel 14 een effect te hebben op het aantal malen contact dat men heeft met burens per maand. Opvallend is dan, dat het effect geen richting heeft, noch een standaarddeviatie. Dit is te verklaren doordat het gemiddeld besteedbaar inkomen van een wijk niet gecorreleerd is, en dus is het effect in tabel 14 een misleidend effect welke niet als significant wordt beschouwen. De verklaarde variantie van het model is gemiddeld te noemen,  $R^2 = .16$ ,  $F(7, 105) = 3.82$ ,  $p < .01$ .

Tabel 14: *lineaire regressieanalyse contact met burens (n = 105).*

	B	SE
(Constant)	9,689	7,585
Gem. besteedbaar inkomen per wijk	,000**	,000
Geslacht	-,903	2,198
Leeftijd	-,100	,104
Opleidingsniveau	-1,855***	,652
Godsdienstigheid	2,428	1,923
Gezinssamenstelling	3,514	2,211
Maatschappelijke positie	11,055***	3,775

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

In lijn met de analyseresultaten die gevonden zijn in vorige paragraaf, blijken 'opleidingsniveau' en 'maatschappelijke positie' ook hier belangrijke variabelen als determinant voor de mate van contact met de burens per maand. Ook in deze regressieanalyse wordt gevonden dat hoe hoger het opleidingsniveau is van een individu, des te lager is het aantal malen contact wat diegene heeft met zijn/burens per maand. En wanneer men samenwoont is het aantal malen contact met burens per maand, sterk significant hoger.

### Tolerantie naar andere nationaliteiten als naaste burens

Ook in tabel 15 geeft is het effect van het gemiddeld besteedbaar inkomen gelijk aan nihil. Wederom komt dit door de minimale samenhang van het gemiddeld besteedbaar inkomen van een wijk, ofwel de welvarendheid van een wijk, met de tolerantie naar burens van een andere nationaliteit. Geconstateerd kan worden dat er geen sprake is van een effect van de onafhankelijke variabele op de afhankelijke variabele. De verklaarde variantie van het model in tabel 15 is gemiddeld,  $R^2 = .12$ ,  $F(7, 107) = 3.12$ ,  $p < .01$ . De variabele 'geslacht' is hierbij de variabele als belangrijkste determinant voor de mate waarin men tolerant is naar burens van een andere nationaliteit,  $\beta = .29$ ,  $t(107) = 2.87$ ,  $p < .01$ . Het resultaat, dat vrouwen significant toleranter zijn dan mannen, is in lijn met de bevindingen uit de vorige paragraaf.

Tabel 15: *lineaire regressieanalyse tolerantie naar andere nationaliteiten (n = 107).*

	B	SE
(Constant)	4,106	,672
Gem. besteedbaar inkomen per wijk	,000	,000
Geslacht	,564***	,197
Leeftijd	-,012	,009
Opleidingsniveau	,030	,058
Godsdienstigheid	-,178	,171
Gezinssamenstelling	-,217	,199
Maatschappelijke positie	-,198	,327

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

### Algemeen vertrouwen

In tabel X zijn de resultaten weergegeven van de logistische regressieanalyse van het algemeen vertrouwen. Duidelijk wordt uit de tabel, dat geen van de variabelen die meegenomen zijn in het model een significant effect hebben op het algemeen vertrouwen dat men heeft. Dit maakt dat het model geen goede voorspeller is om de mate van vertrouwen in wijken te verklaren,  $\chi^2(7, n = 105) = 8.02$ ,  $p = .331$ .

Tabel 16: *logistische regressieanalyse algemeen vertrouwen (n = 105).*

	B	SE
Gemiddeld inkomen per wijk	-,301	,265
Geslacht	-,050	,505
Leeftijd	,006	,023
Opleidingsniveau	-,152	,149
Godsdienstigheid	,613	,451
Gezinssamenstelling	,575	,512
Maatschappelijke positie	-,403	,849
(Constant)	,584	1,753

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

### Gemiddelde score op stellingen van sociale cohesie

Het besteedbaar inkomen van een wijk heeft een sterk significant en positief effect op de score die respondenten geven omtrent de sociale cohesie in de wijk,  $\beta = .32$ ,  $t(102) = 3.33$ ,  $p < .01$ . Het model in tabel X verklaart een middelgroot deel van de variantie op de score van de sociale cohesie,  $R^2 = .19$ ,  $F(7, 102) = 4.37$ ,  $p < .01$ .

Opvallend is dat in de vorige paragraaf de controlevariabele 'opleidingsniveau' ook een significant effect had op de score van sociale cohesie, en in deze regressieanalyse niet. Dit valt te verklaren door de hoge mate van correlatie tussen het besteedbaar inkomen van een wijk en het opleidingsniveau van de respondent,  $r(117) = .31$ ,  $p < .05$  (zie tabel B1 in bijlage 1). In lijn met de bevindingen uit de vorige paragraaf heeft leeftijd een positief effect op de score van sociale cohesie; hoe hoger de leeftijd, des te hoger is de score op de sociale cohesie. Ook in lijn is dat wanneer men samenwoont, men een hogere score toekent aan de sociale cohesie in de wijk. Uit tabel 17 blijkt daarnaast, wat niet naar voren kwam in voorgaande analyses, dat gelovige respondenten een zwak significante, hogere score geven omtrent sociale cohesie in een wijk dan dat niet-gelovigen dat doen.

Tabel 17: *lineaire regressieanalyse score op sociale cohesie (n = 102).*

	B	SE
(Constant)	1,143	,545
Gem. besteedbaar inkomen per wijk	,485***	,180
Geslacht	,168	,166
Leeftijd	,014*	,007
Opleidingsniveau	,060	,048
Godsdienstigheid	,236*	,140
Gezinssamenstelling	,318*	,163
Maatschappelijke positie	,121	,263

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

### **Deelconclusie**

In deze paragraaf is gebleken dat het gemiddelde inkomen een significant effect heeft op de sociale cohesie in een wijk, zoals deze wordt ervaren door de respondenten. Op de andere drie items, dat samen het construct sociale cohesie vormen, werd er geen significant effect gevonden. In twee van de drie gevallen was zelfs geen verband tussen het gemiddeld inkomen en de onafhankelijke variabelen 'contactfrequentie' en 'tolerantie'.

Alle andere controlevariabelen die een significant verband hadden van tenminste  $\alpha = .05$ , zijn ook in de regressieanalyses in deze paragraaf significant gebleken. Hierop is één uitzondering; de variabele 'opleidingsniveau' in de regressieanalyse naar de score op de gemiddelde sociale cohesie. Dit is te verklaren door de onderlinge significante relatie tussen het gemiddelde besteedbare inkomen van een wijk en het opleidingsniveau van een individu.

Tevens is er gekeken naar de effecten van economische heterogeniteit binnen de wijken. Uit deze analyses is niets uitgekomen, dat afwijkt van de resultaten in de vergelijking van wijken. Om die reden is ervoor gekozen om deze niet weer te geven.

### 5.3 Etnische heterogeniteit en etnische concentratie

In deze paragraaf wordt ingegaan op zowel het effect van etnische heterogeniteit als etnische concentratie op sociale cohesie. Al eerder aangegeven is dat er gegevens ontbraken en dat er om die reden gebruik gemaakt moest worden van de statistieken van het CBS (CBS, 2009). Dit heeft gevolgen voor de analyses van de beide etnische onafhankelijke variabelen. Doordat het CBS Doorwerth in twee wijken verdeeld zijn er slechts twee scores op beide etnische onafhankelijke variabelen. Daarbij komt dat de verschillende nationaliteiten ook zijn samengevoegd tot drie groepen, omdat het aantal nationaliteiten niet weergegeven was in het document van het CBS. Dit heeft geresulteerd in een perfecte, positieve correlatie tussen etnische heterogeniteit, gemeten door de HHI, en het percentage Westerse allochtone Nederlanders in een wijk. Omdat in de ene wijk het percentage Westerse allochtone Nederlanders hoger is, dan het percentage niet-Westerse allochtone Nederlanders en in de andere wijk precies het tegenovergestelde van toepassing is, hebben zowel etnische heterogeniteit als het percentage Westerse allochtone Nederlanders een perfecte, negatieve correlatie met het percentage niet-Westerse allochtone Nederlanders. Wanneer er een significant effect gevonden wordt, kan dit onmogelijk toegeschreven worden aan ofwel de etnische heterogeniteit in de wijk ofwel de etnische concentratie in een wijk. Om toch, zij het voorzichtig, uitspraken te kunnen doen omtrent de invloed van andere nationaliteiten in een wijk op sociale cohesie, wordt er in deze paragraaf getracht aannemelijk te maken wat de invloed van de etnische, onafhankelijke variabelen zijn. Daarnaast wordt ook een t-toets uitgevoerd, om te toetsen of de wijken significant verschillen op gemiddelden van de afhankelijke variabelen. In deze paragraaf is gekozen om de etnische heterogeniteit, of de HHI, weer te geven als indicatie van de effecten die heterogeniteit en concentratie hebben op sociale cohesie. Bij de interpretatie van de resultaten zal zorgvuldige aandacht besteed worden aan de correctheid van de uitspraken.

Tabel 18: *correlaties etnische heterogeniteit en sociale cohesie.*

		Contact buren per maand	Tolerantie jegens andere nationaliteiten	Algemeen vertrouwen	Gemiddelde sociale cohesie
<b>Etnische</b>	<i>r</i>	,040	-,010	-,141	,233*
<b>heterogeniteit</b>	<i>p</i>	,671	,917	,137	,014
	<i>n</i>	114	116	113	111

Uit tabel 18 blijkt dat de etnische heterogeniteit, en daarbij ook het percentage Westerse allochtone Nederlanders, geen verband heeft met het aantal malen contact dat de respondenten hebben met hun burens. Ook worden er geen significante verbanden gevonden tussen etnische



heterogeniteit en tolerantie jegens andere nationaliteiten als naaste buren en tussen etnische heterogeniteit en het algemeen vertrouwen van de respondent. Wel is er een positief, significant verband tussen etnische heterogeniteit en de score op de sociale cohesie door de respondent.

### Contact met buren

In tabel 19 is af te lezen dat etnische heterogeniteit een significant positief effect heeft op het aantal malen contact met buren per maand. Dit is echter een schijnverband dat verklaart wordt doordat er slechts twee scores zijn op de onafhankelijke variabele. Ook wanneer de correlaties in ogenschouw genomen worden, is te constateren dat etnische heterogeniteit geen samenhang vertoont met het aantal malen contact dat respondenten hebben per maand.

Tabel 19: *lineaire regressieanalyse contact met buren (n = 105).*

	B	SE
(Constant)	-68,208	34,971
HHI	128,712**	53,627
Geslacht	-,416	2,199
Leeftijd	-,108	,104
Opleidingsniveau	-1,619**	,629
Godsdienstigheid	2,478	1,929
Gezinssamenstelling	3,671*	2,212
Maatschappelijke positie	11,296***	3,798

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

De controlevariabelen 'opleidingsniveau', 'gezinssamenstelling' en 'maatschappelijke positie' vertonen geheel in lijn met eerdere bevindingen een significant effect op de contactfrequentie van de respondenten met hun buren.

### Tolerantie naar andere nationaliteiten als naaste buren

Het model weergegeven in tabel 20 geeft aan dat de etnische heterogeniteit in de wijk geen significant effect heeft op de tolerantie naar andere nationaliteiten als naaste buren,  $\beta = -.01$ ,  $t(107) = -.08$ ,  $p = .935$ . Toch is de verklaarde variantie van het model als gemiddeld te bestempelen,  $R^2 = .12$ ,  $F(7, 107) = 3.10$ ,  $p < .01$ . De verklaring hiervoor is het geslacht van de respondent. Ook in lijn met eerdere bevindingen zijn vrouwelijke respondenten sterk, significant toleranter naar buren van een andere nationaliteit, dan mannelijke respondenten,

Tabel 20: *lineaire regressieanalyse tolerantie naar andere nationaliteiten (n = 107).*

	B	SE
(Constant)	4,409	3,107
HHI	-,392	4,766
Geslacht	,569***	,196
Leeftijd	-,012	,009
Opleidingsniveau	,037	,056
Godsdienstigheid	-,182	,171
Gezinssamenstelling	-,211	,198
Maatschappelijke positie	-,211	,329

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

### Vertrouwen

Uit de uitgevoerde logistische regressieanalyse blijkt dat het model, tabel 21, niet significant is,  $\chi^2(7, n = 105) = 7.98, p = .335$ . Dit houdt in dat het model geen goede voorspeller is op het vertrouwen dat respondenten hebben in het algemeen. De hoge score van de etnische heterogeniteit, met bijbehorende hoge standaarddeviatie, is te verklaren doordat er twee meetpunten zijn in deze onafhankelijke variabele.

Tabel 21: *logistische regressieanalyse algemeen vertrouwen (n = 105).*

	B	SE
HHI	-21,852	17,071
Geslacht	-,136	,501
Leeftijd	,007	,023
Opleidingsniveau	-,182	,145
Godsdienstigheid	,595	,451
Gezinssamenstelling	,552	,509
Maatschappelijke positie	-,460	,850
(Constant)	13,904	11,099

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

### Gemiddelde score op stellingen van sociale cohesie

Uit tabel 22 blijkt dat etnische heterogeniteit een significant, positief effect heeft op de score die respondenten toekennen aan de sociale cohesie in de wijk. De score, echter, is aan de hoge kant, maar wanneer men de correlatie in ogenschouw neemt,  $r(111) = .23, p < .05$ , kan men stellen dat er sprake is van een effect. De verklaarde variantie van het model in tabel X is gemiddeld,  $R^2 = .13, F(7, 102) = 3.23, p < .01$ .

De leeftijd van de respondenten, evenals het opleidingsniveau, hebben in dit model een zwak significant en positief effect op de score van sociale cohesie door de respondenten. Daarnaast kent een

individue die samen met een partner woont een hogere score toe aan de sociale cohesie in de wijk dan individuen die alleen woonachtig zijn. Al deze effecten staan in lijn met eerder gevonden resultaten.

Tabel 22: *lineaire regressieanalyse score op sociale cohesie (n = 102).*

	B	SE
(Constant)	-3,727	2,581
HHI	8,278**	3,969
Geslacht	,204	,172
Leeftijd	,013*	,008
Opleidingsniveau	,091*	,048
Godsdienstigheid	,241	,145
Gezinssamenstelling	,336**	,168
Maatschappelijke positie	,117	,273

\* =  $p < 0.10$ , \*\* =  $p < 0.05$ , \*\*\* =  $p < 0.01$

### Deelconclusie

Er wordt een significant effect gevonden van etnische heterogeniteit op de gemiddelde score van sociale cohesie. Het blijft echter de vraag of dit geheel toe te kennen is aan de mate van etnische heterogeniteit in de wijk.

Ook uit de t-toets is gebleken dat de inwoners van de wijk Kievitsdel (bestaande uit wijk 1) significant een hogere score toekennen op de sociale cohesie in de wijk dan de inwoners van de wijk Doorwerth (bestaande uit wijk 2, 3, 4 en 5),  $t(109) = 2.51$ ,  $p < .05$ . De wijk Kievitsdel kent een hoger percentage Westerse allochtone Nederlanders en een lager percentage niet-Westerse allochtone Nederlanders. Het is echter niet duidelijk of dit verschil in score op de sociale cohesie nu toe te schrijven is aan de hogere mate van etnische homogeniteit in de wijk, daar wijk Kievitsdel tevens een significant hoger opleidingsniveau kent,  $t(115) = 2.32$ ,  $p < .05$ , wat weer significant en positief gecorreleerd is aan de score op sociale cohesie in de wijk,  $r(125) = .20$ ,  $p < .05$ . Helaas heeft na het toevoegen van de controlevariabelen de t-toets geen uitsluitsel kunnen geven over de mogelijke invloed van etnische heterogeniteit, dan wel het percentage Westerse allochtone Nederlanders op sociale cohesie.

## 6. Conclusie en discussie

In dit hoofdstuk wordt teruggegrepen op de vooraf opgestelde hypothesen. Aan de hand van de statistische resultaten zullen de hypothesen aangenomen, deels aangenomen of verworpen worden. Ter afsluiting zal er een discussie uiteen worden gezet omtrent dit onderzoek.

**H1:** *Des te hoger de mate van etnische heterogeniteit in een buurt, des te lager is de sociale cohesie in diezelfde buurt.*

**H2:** *Hoe meer etnische geconcentreerd een buurt is, des te negatiever dit effect heeft op sociale cohesie.*

Er wordt een significant effect gevonden van etnische heterogeniteit op de gemiddelde score van sociale cohesie. Of dit effect nu te verklaren is doordat er minder verschillende nationaliteiten wonen in een wijk, en de autochtone homogeniteit groter wordt, en daardoor de score op de sociale cohesie hoger wordt, of doordat er maar een klein aandeel niet-Westerse allochtone Nederlanders wonen in de wijk is niet duidelijk en ook onmogelijk te achterhalen. Daarnaast zou het gevonden effect ook nog toe te schrijven kunnen zijn aan de kleine groep in de ene wijk ( $n = 12$ ) versus een substantiële grotere groep in de andere wijk ( $n = 106$ ). Echter, op de andere 3 afhankelijke variabelen wordt geen significant effect aangetoond en zelfs geen correlatie met deze variabelen. Dit sluit niet uit dat wanneer er metingen mogelijk waren in meerdere wijken er wel een effect gevonden werd. Getracht werd in deze studie om aannemelijk te maken wat het effect is van etnische heterogeniteit en etnische concentratie in een wijk op sociale cohesie. Aangezien het algemeen vertrouwen dat men heeft niet beïnvloedt wordt door etnische heterogeniteit, noch de tolerantie en ook niet de contactfrequentie dat men heeft met burens, worden de eerste twee hypothesen verworpen.

Tolsma *et al.* (2009) vinden in hun studie ook geen bewijs voor een negatief effect van etnische heterogeniteit op de sociale cohesie. Omdat er in deze studie twee van de vier afhankelijke variabelen, items dat samen het construct sociale cohesie vormen, ondersteunt dit de aannemelijkheid van mijn bevindingen. Echter, in hun studie vinden zij binnen de etnische heterogeniteit ook verbanden die in deze studie niet naar voren komen, zo zou etnische heterogeniteit een positief effect hebben op de tolerantie naar burens met een andere nationaliteit Tolsma *et al.* (2009).

**H3:** *Hoe groter het inkomensverschil in een buurt, des te lager zal de mate van sociale cohesie zijn.*

Uit de correlaties bleek al dat economische heterogeniteit in een wijk zwak en niet significant samenhangt met alle vier items die tezamen sociale cohesie vormen. Uit de verschillende verklarende analyses in deze studie is dit ook bevestigd. De mate van economische heterogeniteit beïnvloedt de sociale cohesie in een wijk niet, zowel positief als negatief. Derhalve wordt de derde hypothese verworpen.

**H4:** *Hoe welvarender een buurt is, des te hoger zal de mate van sociale cohesie zijn.*

Uit de analyses is gebleken dat de welvarendheid van een wijk een significant effect heeft op de sociale cohesie in een wijk, zoals deze wordt ervaren door de respondenten. Op de andere drie items, dat samen het construct sociale cohesie vormen, werd er geen significant effect gevonden. In twee van de drie gevallen was zelfs geen verband tussen het gemiddeld inkomen en de onafhankelijke variabelen 'contactfrequentie' en 'tolerantie'. Omdat er een sterk positief, significant effect is gevonden van de welvarendheid van een buurt op de door de respondent ervaren sociale cohesie, wordt de vierde hypothese deels aangenomen.

Hoe komt het dat al de hypothesen niet of nauwelijks opgaan in dit onderzoek? De eenvoudigste verklaring ligt voor de helft bij de gebrekkige data. Wanneer er data beschikbaar was van de nationaliteiten in de wijk, waren er wellicht andere resultaten uit voort gekomen. Daarnaast is er sprake van een onderwaardering van het aantal allochtone Nederlanders dat heeft gereageerd op deze enquête. Hoewel er in deze studie geen onderscheid gemaakt wordt in inter-etniciteit, zoals interetnisch contact en interetnische beeldvorming, heeft deze onderwaardering waarschijnlijk de uiteindelijke scores beïnvloedt.

Een tweede verklaring kan gezocht worden in de individuele kenmerken van de respondenten van dit onderzoek. Met een gemiddelde leeftijd van bijna 71 jaar oud, is dit wellicht één van de oudste groep respondenten op basis van een aselechte steekproef. Het behoeft weinig uitleg wanneer er gesteld wordt dat dit onderzoek op geen enkele wijze gegeneraliseerd kan worden. Duidelijk naar voren is gekomen dat verschillende individuele kenmerken een sterk effect hebben op de verschillende items van sociale cohesie. Een opvallend individueel kenmerk is dat wanneer men niet (meer) actief is op de arbeidsmarkt, diegene meer contact heeft met burens in de wijk. Aangezien de leeftijd erg hoog is, kan er uitgegaan worden dat het merendeel van de respondenten die aangegeven hebben niet meer actief op de arbeidsmarkt te zijn, met pensioen zijn. Dit gevonden resultaat druist tegen elke verwachting in. Zo stelt Gijsberts *et al.* (2010) dat wanneer men actief is op de arbeidsmarkt, meer contact heeft met andere individuen dan wanneer men niet actief is op de arbeidsmarkt. Ook onderzoeken, niet per se wetenschappelijk, wijzen uit dat ouderen vaak eenzaam

zijn. Een speculatieve verklaring kan gezocht worden hiervoor in de woonduur van de inwoners van Doorwerth, evenals de voorzieningen voor ouderen.

Afsluitend kan gezegd worden dat met dit onderzoek getracht is om met een nieuwe afhankelijke variabelen uitsluitsel te kunnen geven over de invloed die etnische heterogeniteit, etnische concentratie, economische heterogeniteit en economische welvaart binnen wijken. De uiteindelijke resultaten zijn niet te generaliseren, zelfs niet naar het niveau van Doorwerth, omdat de leeftijd eenvoudig te hoog is. De bevindingen in dit onderzoek staan wel in lijn met onderzoekers die meerdere afhankelijke variabelen meegenomen hadden in hun studie (Tolsma *et al.*, 2009; Hooghe *et al.*, 2006; Letki, 2008), dan alleen het vertrouwen dat men heeft (Lancee & Dronkers, 2008; Putnam, 2007).

## Literatuur

Allport, G. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading MA: Addison-Wesley.

Beer, P. de. (2007). *De twee polen van arbeidsmigratie*. *Demos*, 23,6, pp. 1-5.

Boix, C. en Posner, D. (1998). Social capital: Explaining its origins and effects on government performance. *British Journal of Political Science*, 28(4), 686-695.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). *Gemeente op maat: Gemeente Renkum 2009*

Coffé, H. en Geys, B. (2006). *Sociaal kapitaal in heterogene gemeenten: een studie naar de relatie tussen een heterogene bevolkingssamenstelling en het sociaal kapitaal in Vlaamse gemeenten*. *Tijdschrift voor sociologie*, 1, pp. 28-53.

Hooghe, M., Reeskens, T., Stolle, D., & Trappers, A. (2006). *Ethnic diversity, trust and ethnocentrism and Europe. A multilevel analysis of 21 countries*. Paper presented at the 13 'Annual Meeting of the Political Science Association', Philadelphia, August 31st-September 3rd 2006.

Gijsberts, M. en Dagevos, J. (2007). *The Socio-cultural Integration of Ethnic minorities in the Netherlands: Identifying Neighbourhood Effects of Multiple Integration Outcomes*. *Housing Studies*, 22, 5, pp. 805–831.

Gijsberts, M., Vervoort, M., Havekes, E. en Dagevos, J. (2010). *Maakt de buurt verschil? De relatie tussen de etnische samenstelling van de buurt, interetnisch contact en wederzijdse beeldvorming*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau (SCP).

Kahn, J. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.). Washington, DC

Laan Bouma – Doff, W. van der, (2007). *Involuntary Isolation: Ethnic preferences and residential segregation*. *Journal of Urban Affairs*, 29, 3, pp. 289–309.

Lancee, B. en Dronkers, J. (2008). *Ethnic diversity in neighborhoods and individual trust of immigrants and natives: A replication of Putnam (2007) in a West-European country*. European University Institute: uitgegeven in eigen beheer, 30 pagina's.

Leigh, A. (2006). *Trust, inequality and ethnic heterogeneity*. The Economic Record, 82, 258, pp. 268-280.

Letki, N. (2008). Does Diversity Erode Social Cohesion? Social Capital and Race in British Neighbourhoods, Warschau: Collegium Civitas, uitgegeven in eigen beheer, 34 pagina's.

Putnam, R. (2007). *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century - The 2006 Johan Skytte Prize*. Scandinavian Political Studies: 30, 2, pp. 137 - 174.

Rothstein, B. & Uslaner, E.M. (2004). All for all: Equality and social trust. Working Paper. Göteborg: Göteborg University.

Stolle, D., Soroka, S. en Johnston, R. (2008). *When Does Diversity Erode Trust? Neighborhood Diversity, Interpersonal Trust and the Mediating Effect of Social Interactions*. Political Studies: 56 (1), pp. 57-75.

Tolsma, J., Meer T. van der, en Gesthuizen, M. (2009). *The impact of neighbourhood and municipality characteristics on social cohesion in the Netherlands*. Acta Politica, 0, 0, pp. 1-28.

Uslaner, E. and Brown, M. (2005). *Inequality, trust, and civic engagement*. American Politics Research 33: 868-894.

West. E (2000). *Organisational sources of safety and danger: sociological contributions to the study of adverse events*. Quality in Health Care; 9: 120-126.



## Bijlage 1; inter-correlaties

Tabel B1: Inter-correlaties van alle variabelen.

		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
(1) Contact buren per maand	<i>r</i>	1														
	<i>n</i>	130														
(2) Tolerantie jegens andere nationaliteit als buren	<i>r</i>	-,047	1													
	<i>n</i>	127	132													
(3) Algemeen vertrouwen	<i>r</i>	,108	<b>-,307**</b>	1												
	<i>n</i>	124	127	129												
(4) Gemiddelde sociale cohesie	<i>r</i>	,210*	,019	-,047	1											
	<i>n</i>	121	124	121	126											
(5) Inkomensverschillen	<i>r</i>	-,099	-,079	,090	-,013	1										
	<i>n</i>	112	114	111	110	116										
(6) Gemiddeld inkomen van de wijk	<i>r</i>	,034	,039	-,148	<b>,342**</b>	<b>,324**</b>	1									
	<i>n</i>	114	116	113	111	116	118									
(7) Etnische heterogeniteit	<i>r</i>	,040	-,010	-,141	,233*	<b>,501**</b>	<b>,930**</b>	1								
	<i>n</i>	114	116	113	111	116	118	118								
(8) Percentage niet-Westerse allochtone Nederlanders	<i>r</i>	-,040	,010	,141	-,233*	<b>-,501**</b>	<b>-,930**</b>	<b>-1,000**</b>	1							
	<i>n</i>	114	116	113	111	116	118	118	118							
(9) Percentage Westerse allochtone Nederlanders	<i>r</i>	,040	-,010	-,141	,233*	<b>,501**</b>	<b>,930**</b>	<b>1,000**</b>	<b>-1,000**</b>	1						
	<i>n</i>	114	116	113	111	116	118	118	118	118						
(10) Geslacht	<i>r</i>	-,084	<b>,349**</b>	-,024	-,026	-,060	,003	-,040	,040	-,040	1					
	<i>n</i>	126	129	126	124	116	118	118	118	118	131					
(11) Leeftijd	<i>r</i>	,148	-,216*	-,001	,176	,073	-,072	-,056	,056	-,056	-,176*	1				

	<i>n</i>	122	124	121	119	110	112	112	112	112	125	127				
(12) Opleidingsniveau	<i>r</i>	-,211*	-,011	-,109	,204*	,026	,310**	,211*	-,211*	,211*	-,115	-,122	1			
	<i>n</i>	129	131	128	125	115	117	117	117	117	130	126	134			
(13) Godsdienstigheid	<i>r</i>	,050	-,027	,018	,083	-,114	-,105	-,109	,109	-,109	,134	,043	-,128	1		
	<i>n</i>	130	132	129	126	116	118	118	118	118	131	127	134	135		
(14) Gezinsamenstelling	<i>r</i>	,078	-,165	,075	,200*	-,007	,179	,154	-,154	,154	-,331**	-,150	,236**	-,145	1	
	<i>n</i>	129	131	128	125	115	117	117	117	117	130	126	133	134	134	
(15) Maatschappelijke positie	<i>r</i>	,242**	-,250**	-,015	,094	-,022	-,095	-,091	,091	-,091	-,253**	,692**	-,218*	-,050	-,024	1
	<i>n</i>	130	132	129	126	116	118	118	118	118	131	127	134	135	134	135

Cursief = correlatie significant,  $\alpha = .05$

Vet = correlatie significant,  $\alpha = .01$

## Bijlage 2: Enquête

### 1. Wat is de straatnaam waar u woonachtig bent?

Deze enquête is 100% anoniem. Ik vraag u om uw straatnaam zodat ik kan vaststellen in welke buurt u woont. U hoeft niet uw huisnummer in te vullen.

.....

### 2. Geslacht

man / vrouw

### 3. Leeftijd

... jaar

### 4. Wat is uw hoogst behaalde opleidingsniveau?

In het geval dat u nog schoolgaand bent, kruis dan het onderwijsniveau aan dat u momenteel volgt.

- Geen onderwijs gevolgd / afgemaakt
- Basisonderwijs
- Lager Beroepsonderwijs (LBO)
- Voorbereidend Middelbaar Onderwijs (VMBO)
- Middelbaar Voortgezet Onderwijs (MAVO / MULO)
- Hoger Voortgezet Onderwijs (HAVO / VWO)
- Hoger Beroepsonderwijs (HBO)
- Wetenschappelijk Onderwijs (WO / Universitair)
- Anders, namelijk: .....

### 5. Bent u momenteel schoolgaand?

- Ja
- Nee

### 6. In welk land bent u geboren?

.....

### 7. In welk land is uw moeder geboren?

.....

### 8. In welk land is uw vader geboren?

.....

### 9. Hoelang bent u al woonachtig in Nederland?

Indien u in Nederland bent geboren dan kunt u deze vraag overslaan.

.....

### 10. Wat is uw huidige nationaliteit?

.....

### 11. Heeft u naast uw huidige nationaliteit ook een andere nationaliteit?

Hier wordt bedoelt of u in het bezit bent van een dubbele nationaliteit. Als dit niet van toepassing is, dan kunt u deze vraag overslaan.

.....

**12. Wat is uw gezinssamenstelling?**

*Eén hokje aankruisen dat op u van toepassing is.*

- Alleenstaand
- Alleenstaand met kinderen
- Samenwonend / getrouwd met partner
- Samenwonend / getrouwd met partner met kinderen
- Ik woon bij mijn ouders
- Anders, namelijk: .....

**13. Wat is uw maatschappelijke positie?**

*Eén hokje aankruisen dat op u van toepassing is.*

- Ik heb een deeltijd baan
- Ik heb een voltijd baan
- Ik ben huisman/huisvrouw
- Ik heb een uitkering
- Ik ben student/scholier
- Ik ben met pensioen
- Anders, namelijk:  
.....

**14. Wat is uw netto jaarinkomen?**

*Vult u hier a.u.b. uw inkomen in dat u per jaar te besteden heeft.*

€.....

**15. Welk geloof hangt u aan?**

*Indien u niet godsdienstig bent, laat dan deze vraag open.*

.....

**16. Wat is de frequentie dat u een religieuze instelling (kerk, moskee, etc.) bezoekt?**

*Indien u niets heeft ingevuld bij vraag 15, laat deze vraag dan open.*

- nooit / minder dan 1x per jaar.
- eens per kwartaal
- eens per maand
- meerder malen per week
- iedere dag

### 17. Stellingen over uw buurt

*Kruist u hier het hokje aan wat het meest op u van toepassing is.*

- 1 = totaal niet mee eens  
2 = niet mee eens  
3 = neutraal  
4 = mee eens  
5 = totaal mee eens

	1	2	3	4	5
Als je in deze buurt woont, heb je het goed getroffen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De mensen in deze buurt blijven hier graag wonen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ik voel me thuis bij de mensen die in deze buurt wonen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Dit is een buurt waar mensen elkaar willen helpen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ik ben tevreden over de bevolkingssamenstelling in deze buurt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ik woon in een gezellige buurt waar veel saamhorigheid is	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Ik zet mij actief in voor de buurt	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

### 18. Hoe vaak heeft u contact met uw buurvrouw / buurman per maand?

.....

### 19. Met wie heeft u het meest contact in uw buurt?

*In te vullen als u niet geboren bent in Nederland.*

- Meer contact met mensen vanuit de eigen etnische herkomstgroep.
- Gemengd contact met mensen vanuit zowel de eigen etnische herkomstgroep als autochtonen.
- Meer contact met autochtone Nederlanders.

*In te vullen als u wel geboren bent in Nederland.*

- Meer contact met mensen vanuit een andere etnische herkomstgroep.
- Gemengd contact met mensen vanuit zowel een andere etnische herkomstgroep als autochtonen.
- Meer contact met autochtone Nederlanders.

## 20. In welke mate zijn de volgende eigenschappen voor u van toepassing op de verschillende bevolkingsgroepen?

De bevolkingsgroep waartoe u zelf behoort, hoeft u niet in te vullen. Kruis het hokje aan die van u het meest van toepassing is.

### Niet Westerse-allochtone Nederlanders

Hieronder vallen: Turkije, alle landen van Afrika, Zuid Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan).

	Ja, heel erg	Een beetje	Niet	Helemaal niet
Gezellig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Eerlijk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gastvrij	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Onbeleefd	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gierig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

### Westerse-allochtone Nederlanders

Hieronder vallen: één van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, of Indonesië of Japan.

	Ja, heel erg	Een beetje	Niet	Helemaal niet
Gezellig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Eerlijk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gastvrij	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Onbeleefd	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gierig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

### Autochtone Nederlanders

	Ja, heel erg	Een beetje	Niet	Helemaal niet
Gezellig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Eerlijk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gastvrij	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Onbeleefd	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Gierig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

**21. Hoe zou u reageren wanneer er een buurvrouw / buurman naast u komt wonen met een andere etnische achtergrond dan het uwe?**

- Ik ben hier tegenstander van.
- Ik zal me minder comfortabel voelen dan wanneer er een buurvrouw/buurman naast me woont die dezelfde nationaliteit heeft als ik.
- Ik zal enige weerstand voelen, maar mijzelf wel comfortabel voelen.
- Geen enkele weerstand hiertegen.

**22. In het algemeen, zou u zeggen dat de meeste mensen te vertrouwen zijn, of dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met mensen?**

- Mensen zijn te vertrouwen.
- Men kan niet voorzichtig genoeg zijn in de omgang met mensen.

--- Einde van de enquête ---